

ETTEVOTLUSE JA TÖÖSTUSE PEADIREKTORAAT

ÕPILASETTEVÕTTED KESKHARIDUSES

„BEST“ PROJEKT

EKSPERDIRÜHMA LÕPPARUANNE

EUROOPA KOMISJON
ETTEVÕTLUSE JA TÖÖSTUSE PEADIREKTORAAT
VKEda konkurentsivõime edendamine
Ettevõtlus

„BEST“ PROJEKT
„ÕPILASETTEVÕTTED KESKHARIDUSES”

EKSPERDIRÜHMA LÕPPARUANNE

Lõplik versioon

September 2005

Juriidiline märkus

Kõnealuse projekti on teostanud Euroopa Komisjon ja ettevõtlushariduse valdkonnas riikide ametiasutuste määratud eksperdid ettevõtteid ja ettevõtlust käsitleva mitmeaastase programmi (2001–2005) raames, mida koordineeris Euroopa Komisjoni ettevõtluse ja tööstuse peadirektoraat.

Ehkki töötati komisjoni ametnike juhendusel, ei pruugi käesolevas dokumendis väljendatud seisukohad tingimata vastata Euroopa Komisjoni arvamusele.

Paljundamine on lubatud tingimusel, et viidatakse allikale.

Lisateave:

Euroopa Komisjon

Ettevõtluse ja tööstuse peadirektoraat

Osakond E.1: ettevõtlus

Faks: +32-2-29.66 27 8

E-post: Entr-entrepreneurship@cec.eu.int

http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/index.htm

Teave teiste projektide kohta

Teavet teiste projektide kohta, mida viivad ühiselt ellu Euroopa Komisjon ja riikide valitsused ning mis käsitlevad ettevõtluse edendamise küsimusi, võib leida järgmiselt veebiaadressilt:

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/index.htm>

Sisukord

EKSPERDIRÜHMA LIIKMED	5
KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE	7
1. SISSEJUHATUS	11
1.1. Taust	11
1.2. Eesmärgid ja metoodika	12
1.3. Õpilasettevõtte määratlus	13
2. PROGRAMMID	15
2.1 Õpilasettevõtete programmide põhijooned	15
2.2. Milliseid oskusi nende programmide abil omandatakse?	17
2.3 Ülevaade programmidest.....	18
2.4 Edutegurid ja parima toimimisviisi indikaatorid.....	19
3. MÕNED HEA TOIMIMISVIISI NÄITED.....	21
4. PROGRAMMIDE PRAEGUNE RAKENDAMINE: LEVITAMINE, PEAMISED TAKISTUSED, HINDAMINE.....	28
4.1 Õpilasettevõtted eri haridustasemetel.....	28
4.2. Takistused ja riskifaktorid.....	29
4.3. Kvantitatiivsed andmed programmide rakendamise kohta	32
4.4. Hindamine ja mõju	35
5. ÕNNESTUMISTE KIRJELDUSED ÕPILASTELT	39
6. RAAMTINGIMUSED, TOETUS JA RIIGI POLIITIKA FUNKTSIOON.....	42
6.1. Rahastusallikad ja toetus erasektorist.....	42
6.2. Raamtingimused ja toetus avalikust sektorist.....	43
6.3. Õpilasettevõtete õiguslik staatus ja haldamine.....	46
7. JÄRELDUSED.....	50

7.1. Mõned peamised järeldused	50
7.2. Tulevikuperspektiivid	53
8. SOOVITUSED	55

LISA

Käesoleva projekti raames keskharidusasutustes kindlaks tehtud õpilasettevõtteprogrammide loetelu vastavalt vastuvõetud määratlusele (2003/2004. õppeaasta).....	58
--	----

EKSPERDIRÜHMA LIKMED

Riik	Nimi	Organisatsioon	Kontakt
Belgia	Pr Sandrine De Crom	Administratie Economie (directoraat-general)	sandrine.decrom@ewbl.vlaanderen.be
	Hr Bernard Surlemont	Fondation pour la Recherche et l'Enseignement de l'Esprit d'entreprendre	b.surlemont@freefoundation.be
Tšehhi Vabariik	Hr Miroslav Kadlec	Národní ústav odborného vzdělávání	kadlec@nuov.cz
	Hr Lukas Hula	Národní ústav odborného vzdělávání	hula@nuov.cz
Taani	Pr Mette Lise Rogne	Undervisningsministeriet	mette.lise.rogne@uvm.dk
Saksamaa	Pr Marion Hüchtermann M.A.	Projekt Junior / Institut der Deutschen Wirtschaft Köln	huechtermann@iwkoeln.de
Eesti	Pr Epp Vodja	Junior Achievement Arengufond	epp@ja.ee
Kreeka	Hr Kostas Katsogiannos	Hariduse rakenduskava eriosakond	katsogi@epeaek.gr
Hispaania	Pr Rosario Sánchez Núñez-Arenas	Ministerio de Educación y Ciencia	rosario.sanchezn@educ.mec.es
Prantsusmaa	Pr Christiane Moravie	Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation Nationale et de la Recherche	christiane.moravie@education.gouv.fr
	Hr Jacques Mary	Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie	jacques.mary@decas.finances.gouv.fr
Iirimaa	Pr Fiona Kindlon	Second Level Support Service	fionakindlon@slss.ie
Itaalia	Pr Miriam Cresta	Junior Achievement Italia	miriam.cresta@junioritalia.org
Läti	Pr Antra Slava	Latvijas Banka	antra.slava@bank.lv
Leedu	Hr Eugenijus Savicius	Lietuvos Junior Achievement	jalith@lja.lt
Luksemburg	Hr Gilbert Engel	Ministère de l'Éducation Nationale, de la Formation Professionnelle et du Sport	engel@men.lu
Ungari	Pr Dora Darazs	Magyarországi Young Enterprise Alapítvány	darazsdora@eletpalya.hu
Madalmaad	Hr Henk Vink	Mini-Ondernemingen Nederland	vink@vno-ncw.nl

Austria	Pr Andrea Gintenstorfer	Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur	andrea.gintenstorfer@bmbwk.gv.at
Poola	Hr Marcin Kulikowski	Warsaw School of Economics (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie)	mkulik@sgh.waw.pl
Rumeenia	Hr Gabriel Toader	NASMEC	gabrieltoader@mimmc.ro
Slovakkia	Pr Nadežda Redlich–Michalská	Ministerstvo školstva	nadja@education.gov.sk
Soome	Hr Antti Markkanen	Opetusministeriö	Antti.Markkanen@minedu.fi
Rootsi	Pr Annika Järemo	NUTEK, Närings- och teknik-utvecklingsverket	annika.jaremo@nutek.se
Ühendkuningriik	Hr Patrick Shipp	Enterprise and School-Business Links	patrick.shipp@dfes.gsi.gov.uk
Norra	Hr John Christian Christiansen	Utdanningsdirektoratet	jcc@ls.no

Teised eksperdirühma liikmed

EUROPEN	Pr Suzana Temkov	EUROPEN e.V.	Temkov@europen.info
JA-YE Europe	Pr Caroline Jenner	Junior Achievement-Young Enterprise Europe <i>asbl</i>	Caroline@ja-ye.org
JADE	Pr Monika Oswald	JADE European Confederation of Junior Enterprises	monika.oswald@jadenet.org
	Pr Dilek Ayhan	JADE European Confederation of Junior Enterprises	dilek.ayhan@gmail.com
Euroopa Komisjon	Hr Simone Baldassarri	Ettevõtluse ja tööstuse peadirektoraat	simone.baldassarri@cec.eu.int

KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE

Taaskäivitatud **Lissaboni strateegia** eesmärkide saavutamiseks peab Euroopa pöörama erilist tähelepanu teadmistele ja innovatsioonile. **Ettevõtluskultuuri** edendamine, alustades noortest ja kooliharidusest, on selle jõupingutuse oluline osa.

Ettevõtlus on **innovatsiooni, konkurentsivõime ja majanduskasvu** oluline ajendaja. Pädevus ettevõtluses on möödapääsmatu füüsilistest isikutest ettevõtjatele ja samas asjakohane igas suuruses äriühingute töötajate jaoks. **Lissaboni** ülemkogu lisas juba 2000. aastal ettevõtluse „uute põhioskuste” hulka, mida peetakse kõigile vajalikuks selleks, et elada ja töötada teadmistepõhises ühiskonnas.

Eelmistes komisjoni ja riikide valitsuste määratud ekspertide vahelistes ühisprojektides tõsteti esile tegevust, mille käigus **õpilased teevad koolis miniettevõtte**, kui tõhusat meetodikat ettevõtliku mõtteviisi levitamiseks, sest see põhineb õppimisel otsestest ettevõtluskogemustest.

Õpilaste miniettevõtete eesmärk on arendada väikesemahulist **tegelikku majandustegevust** või luua realistlik **udel**, mis matkib tegelike äriühingute tegevust. Ehkki õpilasettevõtted tegutsevad kaitstud keskkonnas ja pedagoogilistel eesmärkidel, toodavad ja müüvad nad sageli **tegelikke tooteid ja teenuseid**. Sellepärast hõlmas kõnealune uuring nii neid õpilasettevõtteid, kes müüvad oma tooteid raha eest, kui ka virtuaalseid, fiktiivseid või praktikaks ette nähtud ettevõtteid, kui matkiv mudel oli piisavalt realistlik ja teatavad kriteeriumid täidetud.

Õpilasettevõtet määratletakse kui pedagoogilist vahendit, mis põhineb täieliku ettevõtlusprojekti elluviimisest tulenevatel **praktilistel kogemustel** ning koostöömimisel väliskeskonnaga.

Selline tegevus võimaldab õpilastel omandada **ärilisi alguskusi**, aga ka arendada **isikuomadusi** ja **üldoskusi**, mis on muutunud kõigi jaoks üha tähtsamaks teadmisteühiskonnas elamiseks ja töötamiseks. Tegelikuses näitavad õpilased miniettevõtetes osalemise kaudu oma **loovust**, arendavad entusiasmi ja **enesekindlust**, õpivad **töötama rühmas** ning on rohkem valmis **vastutama** ja oma **algatusvõimet** rakendama.

Ekspertide rühm tegi kindlaks mõned õpilasettevõtete programmide rakendamise tõhususe ja edu põhitegurid. **Parima toimimisviisi** puhul on rõhutatud selliseid aspekte nagu rühmatöö ja õpilaste vabadus arendada oma ideid. Samuti on edukate miniettevõtteprogrammide peamisteks elementideks sidemete arendamine ärimaailma ja kohaliku kogukonnaga ning võimalus saada **ettevõtetest juhendajaid ja nõuandjaid**.

Miniettevõtteprogrammides osalevad õpilased on seni jätkuvalt vähemuses. Enamikus riikides oli 2003/2004. õppeaasta jooksul osalenud keskkooliõpilasi hinnanguliselt alla 1% koguarvust ning ainult 5 riigis üle 2%. Siiski **osaleb nendes programmides ELi 25 liikmesriigis ja Norras igal aastal vähemalt 200 000 keskkooliõpilast**. Sooliselt liigendatud andmed osalemise kohta näitavad head tasakaalu mees- ja naissoo vahel. Mis puutub selliseid programme pakkuvate koolide arvu, siis on enamikus riikides **osalevaid keskkooliõpilasi alla 15%** koguarvust; seda määrat tuleks suurendada.

Õpilasettevõtete meetoodika kasvav edu on tingitud:

- tihedast **seotusest äriettevõtete** ja kohaliku kogukonnaga ning erasektori kaasatusest;
- nende programmide **paindlikkusest** ja **kohandatavusest** eri haridusliikide ja erisuguste kohalike olukordade suhtes;
- **entusiasmist** ja **motivatsioonist**, mis tekivad õpilastes (isegi neis, kellel napib motivatsiooni traditsioonilisemates õppeainetes);
- **loovuse, algatusvõime ja innovatsiooni** potentsiaalid, mida saab noortes sellise tegevuse kaudu esile tuua.

Neid programme saab rakendada **kõikidel haridustasanditel** ja **igat liiki koolides** nii üldkeskhariduses kui ka kutsehariduses. Siiski osaleb peaaegu kõikides riikides enamik õpilasi sellises tegevuses **teise taseme ülemise astme** hariduse omandamise ajal. Õpilasettevõtete programme rakendatakse nii õppekava raames ja **tavalise koolipäeva jooksul** kui ka **pärast tavalisi koolitunde** ja **kooliväliselt**.

Sageli täiendatakse koolisest tegevust tööga **koolivälisel ajal** ning õpilased pühendavad osa oma vabast ajast äritegevuse korraldamisele (tootearendusele, sidemetele tarnijate ja klientidega, müügile jms). Tegelikult põhineb see metoodika väga paljuski õpilaste ja õpetajate entusiasmil ja heal tahtel.

Ehkki peamised **hindamisvahendid**, nagu tagasiside kogumine õpilastelt ja õpetajatelt, on üldiselt kasutusel, on vaja edasi arendada koolide ja õpilasettevõtete korraldajate võimet läbi vaadata ja **hinnata** programme, milles nad osalevad.

Seni **ei ole** Euroopas **piisavalt uuritud** mõju, mida õpilasettevõtteprogrammides osalemine on avaldanud õpilaste edasisele karjäärile. Sellest hoolimata **kinnitavad** ka olemasolevad piiratud andmed nende programmide **tõhusust** ettevõtlusvaimu märkimisväärsel edendamisel noorte seas. Näiteks ilmneb Norras korraldatud uuringust, et umbes 20% 25–34aastastest andmeesitajatest, kes ühes sellises programmis osalesid, on asutanud oma äriühingu. Samuti tundub, et sellised programmid avaldavad soodsat mõju meeste ja naiste **võrdsetele võimalustele**.

Ainult vähestes riikides on õpilasettevõtete programme ametlikult tunnustatud või soovitatud kui võimalust **riikliku õppekava** raames, ning tundub, et kutsehariduses on selline tunnustamine või soovimine sagedasem kui üldkeskhariduses.

Üldiselt ollakse arvamusel, et kõikides riikides **on koolidel piisavalt iseseisvust ja vabadust** õpilasettevõtteprogrammide õppekavasiseseks või -väliseks rakendamiseks. Takistuseks on **koolide ja õpetajate vastumeelsus** osaleda sellistes programmides, kui haridusvõimud ei ole neid toetanud, tunnustanud või soovitanud. Õpilasettevõtete programmide kaasamine riigi või piirkonna tasandil kehtestatavatesse **raamõppekavadesse** avaldab soodsat mõju nende programmide levikule ja edule, näiteks suurendades õpetajate motivatsiooni.

Selline tegevus ei eelda õpetajatelt mitte ainult eriteadmisi, vaid ka õpetusmetoodika muutmist. See aga nõuab erialast ettevalmistust. Sageli on vaja **lisa-aega** ja kooliväliselt **tööd**, eriti selliste õpilasettevõtete puhul, kes tegelevad tegelike toodete või teenustega. Paljudel juhtudel ei leia õpetajate lisatöö väljaspool tavapärasest kooliaegast tunnustust ega tasu ning see pärsib õpetajate soovi sellises tegevuses osaleda.

Enamikul juhtudel on õpilasettevõtete programmid **algatatud ja korraldatud väljastpoolt** (nt valitsusvälised organisatsioonid), mitte aga haridussüsteemi enda poolt, ehkki nad võivad

saada olulist toetust avalikust sektorist. Sel põhjusel ja samuti seetõttu, et need programmid viiakse mõnikord ellu väljaspool kooli õppekava, on **rahalsed ressursid** nende jaoks üldiselt **ebapiisavad**.

Tegevus põhineb **erasektori tihedal kaasatusel**, mis väljendub rahastamises või mitterahalistes panustes.

Enamikus riikides saavad õpilasettevõtete programmid teataval määral (rahalist või muud) **toetust ametivõimudelt**. Tegelikult tulevad mõnedes riikides **rahalsed ressursid** nende programmide korraldamiseks peamiselt avalikust sektorist. Siiski nähakse avaliku sektori toetust sageli kui ebapiisavat selleks, et tagada õpilasettevõtete metoodika jätkuv ja tugev kohalolu haridussüsteemides. Samuti ei ole toetus paljudel juhtudel süstemaatiline, vaid põhineb pigem projektidel ega soodusta seega pikaajalist kavandamist.

Muud toetusvormid on järgmised: ametlik **tunnustamine** või **kinnitamine** haridusvõimude poolt, lisamine soovitatava võimalusena riigi (või piirkonna) tasandil **kehtestatud raamõppekavadesse**, korrapärane **koostöö** projekti elluviijatega (näiteks valitsusväliste organisatsioonidega), aktiivne **propageerimine** õpetajate ja koolide hulgas.

Mõnes riigis on ametivõimud sisse seadnud struktureeritud **koostöö valitsusväliste organisatsioonidega**, kes vastutavad õpilasettevõtete programmide korraldamise eest. Samuti võib aktiivne **propageerimine** õpetajate ja koolide hulgas olla väga oluline nende programmide levitamisel. Mõnel juhul saadab haridusametkond koolijuhtidele kutsekirju ja teabematerjale, et julgustada neid osalema. Siiski on edendustöö enamikus riikides kõigest episoodiline või siis mitte piisavalt tõhus ega süstemaatiline.

Mõnes riigis seistakse õpilasettevõtete programmide korraldamisel suuremate praktiliste raskuste ees, mis on tingitud ebaselgest **õigus-** ja **haldusraamistikust** (näiteks sellistes aspektides nagu õpilasettevõtete maksustamine või õpilaste võimalused luua majandussuhteid tegelike äriühingutega). Muudel juhtudel on sisse seatud spetsiaalne õpilasettevõtete tegevust **reguleeriv raamistik** või sõlmitud **kokkulepped** projekti edendavate organisatsioonide ja riigi rahandusasutuste vahel.

Hoolimata muude pedagoogiliste vahendite tõhususest, võib kinnitada, et **need programmid on olulised mis tahes strateegias ettevõtliku suhtumise ja ettevõtlusoskuste arendamiseks**, sest need põhinevad õppimisel praktilise tegevuse kaudu.

Samuti võivad need programmid kujutada endast olulist vahendit **regionaalarengupoliitikas**. Tegelikult võib sedalaadi tegevus, eriti vähemarenenud või isoleeritumates piirkondades, positiivselt mõjutada koolilõpetajate jäämist samasse piirkonda, arendades otseseid sidemeid kohaliku kogukonnaga.

Praegusel hetkel on **peamised takistused** ulatuslikumal rakendamisel järgmised: ebapiisav tunnustatus, selge funktsiooni puudumine õppekavades, õpetajate motivatsiooni ja ettevalmistuse puudumine, ametivõimude ebapiisav selgitustöö koolides, pikaajalise kavandamise ja jätkusuutlikkuse tagamiseks ebapiisavad rahalsed ressursid.

Õpilasettevõtete tegevuse levitamist ja hoogustumist tuleks suurendada, et **anda kõikidele potentsiaalselt huvitatud õpilastele võimalus** nendes programmides osaleda.

Esitame kõikidele asjaomastele pooltele mõned **soovitused**, kuidas neid meetodikaid kõige tõhusamalt rakendada ning suurendada nende kohalolu haridussüsteemides ja nende hoogustamist koolide ja õpilaste poolt.

Ametivõimude antakse järgmisi soovitusi.

- Töötada välja **üldine** ettevõtlushariduse **strateegia** koolides. Selles strateegias tuleks esile tõsta õpilasettevõtete programme kui ühte olulist võimalust kehtestatavates õppekavades.
- Seada sisse korrapärase **koostöö** eri ministeeriumide, äriühenduste, valitsusväliste organisatsioonide, haridusasutuste ja kohalike omavalitsuste vahel, et edendada õpilasettevõtete meetodikal põhinevat tegevust.
- Teha koostööd eriti nende **organisatsioonidega** (näiteks valitsusväliste organisatsioonidega), kes neid programme laialdaselt levitavad, ning kaasata nad riiklikesse ettevõtlushariduse kavadesse.
- **Kiita heaks** ja propageerida **aktiivselt** õpilasettevõtete tegevust koolide, koolijuhtide ja õpetajate hulgas.
- Tagada **õiguslike ja halduslike takistuste** kõrvaldamine õpilasettevõtete asutamisel ja ellurakendamisel.

Koole kutsutakse neid programme hoogustama, sest enamikul oskustel, mida omandatakse õpilasettevõttes osalemise kaudu, on **õppekavade piire ületav mõõde**, mis hõlmab üld- ja isiklikke oskusi, aga ka ärilisi põhioskusi. Töö õpilasettevõttes täidab mitmeid muude õppeainete jaoks seatud sihte ning pakub sellisena lisandväärtust kõikide õppeainete suhtes.

Äriühendusi ja -ühinguid julgustatakse nendes programmides osalema äriühingu ühiskondliku vastutuse strateegia raames. Nende toetus võib olla rahaline või mitterahaline (sealhulgas õpilasettevõtete nõuandjad ja juhendajad). Äriühingute kasu seisneks võimaluses võtta tööle motiveeritud noori, kellel on otsene ettevõtluskogemus ning loovuse, ettevõtluse ja innovatsiooniga seotud oskused.

Neid programme on võimalik veelgi edendada, kui korraldada **koostööd** eri ametkondade, kohalike omavalitsuste, äriühenduste, valitsusväliste organisatsioonide ja koolide vahel.

1. Sissejuhatus

1.1. Taust

Ettevõtlus on innovatsiooni, konkurentsivõime ja majanduskasvu oluline ajendaja. Euroopa vajab **ettevõtlikumat kultuuri**. Pärast 2000. aasta Lissaboni ülemkogu järeldusi, milles määratleti ettevõtlus kui üks uutest põhioskustest, mida tuleks pakkuda elukestva õppe abil, on ettevõtliku suhtumise ja ettevõtlusoskuste edendamine hariduse kaudu olnud meie ühiskondades kõikidel tasanditel ELi poliitilise tegevuskava keskmes. Koolide ja ülikoolide rolli ettevõtliku ellusuhtumise edendamisel noorte hulgas ning asjakohaste oskuste kättesaadavaks tegemisel on rõhutatud näiteks Euroopa väikeettevõtluse hartas¹ ning teatises „Ettevõtluse edendamise Euroopa tegevuskava” kohta.²

Siiski on äritegevuse korraldamise õppimine vaid selle üks aspekt. Ettevõtlust tuleks mõista laiemas tähenduses. Ettevõtlusoskused ja ettevõtlik suhtumine toovad ühiskonnale kasu isegi väljaspool nende rakendamist äritegevuses. Need on ka isiksuse arengu vahend. Tegelikult arendatakse ettevõtlust õppides **isikuomadusi**, nagu **loovust, algatusvõimet ja vastutust**, mis toovad üldist kasu nii elus kui ka igasuguses teises tegevuses.

Aastal 2002 järeldati komisjoni poolt „BEST“ projekti „Ettevõtlusalane haridus ja koolitus” raames koordineeritud **aruandes**,³ et ehkki kõikidel haridustasanditel arendatakse jooksvalt mitmeid ettevõtlusega seotud tegevusi, ei ole paljud neist õppekavasse integreeritud ega moodusta ka osa järjepidevast raamistikust ning selle tõttu ei ole enamikul õpilastel veel võimalust osaleda ettevõtluskursustel ja -programmides.

Seoses sellega tegid siseriiklikud eksperdid ettepaneku **ettevõtlushariduse** konkreetse **määratluse kohta** ning see võeti kasutusele Euroopa tasandil. Kõnealune määratlus on seotud eri haridustasanditega ning selgitab, milliste eesmärkide poole tuleks haridustee igal etapil tavaliselt püüelda. Valitses suur üksmeel selles suhtes, et tuleks kaasata kaks teineteist täiendavat elementi:

- **ettevõtliku suhtumise ja ettevõtlusoskuste alase hariduse** laiem kontseptsioon, mis hõlmab teatavate isikuomaduste arendamist ja ei keskendu otseselt uute ettevõtete loomisele; ja
- spetsiifilisem kontseptsioon **äriettevõtte asutamist ja korraldamist käsitleva õppe kohta**.

Kõnealuses „BEST“ projektis tõsteti samuti esile tegevust, mis põhineb **õpilaste miniettevõtetel koolides**, kui eriti tõhusat meetodikat ettevõtliku ellusuhtumise edendamiseks.

Sellest tulenevalt keskenduti järelprojektis⁴ eelkõige alg- ja keskharidusele, et määrata kindlaks **poliitika meetmed ja strateegiad**, mis võimaldaksid selles valdkonnas edu saavutada. Järeldused viitavad sellele, et haridusvõimud peaksid **õpilasettevõtetel** põhinevaid programme tunnustama ja toetama ning need tuleks õppekavadesse paremini kinnistada.

¹ http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/charter/index.htm

² „Ettevõtluse edendamise Euroopa tegevuskava”, Euroopa Komisjon, KOM (2004) 70 (lõplik), 11.2.2004.

³ „BEST“ projekt ettevõtlusalase hariduse ja koolituse kohta. Eksperdirühma lõpparuanne, november 2002.

⁴ Edu saavutamise ettevõtliku suhtumise ja ettevõtlusoskuste edendamisel põhi- ja keskhariduses. Eksperdirühma lõpparuanne, märts 2004.

2004. aasta veebruaris võeti vastu **ettevõtluse tegevuskava**.⁵ Selles tegevuskavas soovitatakse komisjonile ja liikmesriikidele horisontaalmeetmeid, et luua ettevõtluspoliitikat toetav raamistik, ning keskendutakse viiele strateegilisele poliitikavaldkonnale, millest üks on ettevõtliku ellusuhtumise soodustamine. Käesolev aruanne on koostatud kõnealuse tegevuskava põhimeetme nr 1 raames.

Ettevõtluse õpetamisel on vaja, et teoreetilisi õpinguid tasakaalustaks tugev praktiline tegevus – parim viis ettevõtluse õppimiseks on teha praktikas midagi ettevõtlusalast.

Projektid, mis põhinevad sellel, et õpilased loovad ja juhivad koolis **õpilasettevõtteid**, võivad olla väga tõhusad ettevõtliku suhtumise ja ettevõtlusoskuste arendamisel keskkooli tasandil. **Õpilasettevõtete** eesmärk on arendada väikesemahulist majandustegevust või realistlikult jäljendada tegelike äriühingute tegevust. Ehkki õpilasettevõtted tegutsevad kaitstud keskkonnas ja pedagoogilistel eesmärkidel, toodavad ja müüvad nad sageli tegelikke tooteid ja teenuseid. Nendes programmides osalemise tulemusel õpivad õpilased töötama rühmas, parandavad oma suhtlemisoskust, arendavad entusiasmi ning on rohkem valmis vastutama ja oma algatusvõimet rakendama.

Mitmes Euroopa riigis on need programmid juba andnud olulise panuse ettevõtlusvaimu edendamisse koolides. Siiski tuleks sellist tegevust veelgi rohkem haridussüsteemi integreerida ja laiemalt kättesaadavaks teha. Samuti on vaja veelgi täpsemalt hinnata selle lõplikku mõju õpilastele ja üldisemalt ka ühiskonnale.

1.2. Eesmärgid ja metoodika

Kõnealune Euroopa projekt töötati välja ettevõtluse tegevuskava põhimeetme nr 1 „Ettevõtliku ellusuhtumise edendamine koolihariduse kaudu” raames, kasutades „BEST“ projekti.

„**BEST**“ *projekt loodi* (pärast Lissaboni ülemkogu antud mandaati) selleks, et edendada parimate toimimisviiside vahetamist ja luua sünergiat juba selles suunas liikuvate protsesside vahel. „BEST“ projekti alusel ellu viidavate projektide ühine omadus on komisjoni ja riikide valitsusi huvitavate küsimuste analüüs, et paremini mõista nende küsimuste olemust, rakendatavaid jõupingutusi ja teha kindlaks parimad toimimisviisid.

Tegevuse lõppeesmärk on julgustada liikmesriikides ja teistes osalisriikides muudatuste tegemist ning kõnealuse metoodika üks põhilisi tunnuseid on see, et projekte viivad ellu nii komisjon kui ka asjaomaste riikide valitsused ühiselt.

Kõnealune projekt rajaneb ettevõtlusharidust ja -õpet käsitleva „BEST“ projekti ja selle järelprojekti järel dustel, uurides edasi metoodikat, millel on oluline osa ettevõtlusvaimu levitamisel noorte hulgas.

Selle tegevuse peamised **eesmärgid** olid järgmised:

- koostada ülevaade eri meetoditest ja programmide korraldajatest;
- pakkuda konkreetseid näiteid õpilasettevõtete programmidest ning näidata, kuidas neid saab edukalt ellu rakendada;
- teha kindlaks edutegurid ning võimalikud takistused ja raskused;

⁵ „Ettevõtluse edendamise Euroopa tegevuskava”, Euroopa Komisjon, KOM (2004) 70 (lõplik), 11.2.2004.

- tõsta esile head tavad sellise tegevuse edendamisel (s.t riigi või kohaliku omavalitsuse toetus);
- koguda teavet, et hinnata õpilasettevõtete levikut keskhariduses (nt osalevate koolide ja õpilaste arvu);
- töötada välja strateegia ja asjakohased poliitilised meetmed nende programmide rakendamise suurendamiseks.

Selline tegevus võimaldas leida eri programme üle kogu Euroopa ning samuti kindlaks teha võimalikud tugevused ja nõrkused. Lisaks on teadlikkuse suurendamine nendest meetodikatest veel üheks käesoleva aruande oluliseks tulemuseks. Seega saaksid kõnealusest projektist esmast kasu koolid ja (majandus-/tööstus- ja haridus)ministeeriumid. Selline tegevus peaks avaldama tugevat mõju, toetades poliitika väljatöötamist ja otsuste tegemist mitmesugustes keskkoolidega seotud küsimustes.

Tegevus oli avatud ELi liikmesriikidele, kandidaatriikidele ja EFTA/EMP riikidele. Lisaks 21 liikmesriigile on otsustanud osaleda ka Rumeenia, Türgi ja Norra.

Projekti ellurakendamiseks loodi **eksperdirühm**. Riikide valitsustel paluti määrata ekspert. Osalema kutsuti ka neid programme edendavate peamiste rahvusvaheliste võrkude esindajad (*ekspertide täielik nimekiri on käesoleva dokumendi alguses*).

Selle rühma ülesanded olid järgmised: ühendada vajalikud asjatundjate kogemused, esitada teavet ja andmeid olemasolevate programmide kohta ning tagada osalisriikide valitsuste koostöö ja aktiivne kaasatus projekti.

Ekspertidel paluti anda nii kvalitatiiivset teavet (eri korraldajad ja programmid, heade tavade näited jms) kui ka kvantitatiivseid andmeid (nt neid programme rakendatavate koolide ja osalevate õpilaste arv).

1.3. Õpilasettevõtte määratlus

Käesolevas uuringus käsitleti **praktilistel kogemustel** ja koostöömimisel põhinevat meetodikat. See hõlmas nii tegelikke tooteid ja teenuseid müüvaid kui ka virtuaalseid või praktikaks ettenähtud ettevõtteid, kui matkiv mudel oli piisavalt realistlik ja teatavad kriteeriumid täidetud. Sellepärast ei ole arvestatud virtuaalsete rakendustega piirduvaid programme (s.t arvutisimulatsioone), mida ei toeta rühmatöö ega koostöömimine koolikeskkonnas ja väljaspool seda.

Seega oli eksperdirühma üks esimesi ülesandeid leppida kokku mitmes kriteeriumis, mille abil määratleda, kas teatav programm või meetodika tuleks hõlmata käesoleva uuringu käsitusalasasse.

Vastuvõetud **määratlus** ja sellega seotud **kriteeriumid** on järgmised:

Õpilasettevõtte on pedagoogiline vahend, mis põhineb täieliku ettevõtlusprojekti elluviimisest tulenevatel praktilistel kogemustel ning koostöömimisel väliskeskonnaga (s.t ärimaailma või kohaliku kogukonnaga).

Kriteeriumid hindamaks programmi vastavust eespool antud määratlusele:

A. õpilased arendavad **tegelikku majandustegevust**, juhtides omaenda äriühingut, ehkki seda tehakse kaitstud keskkonnas ja pedagoogilisel eesmärgil: see tähendab, et õpilasettevõtted toodavad ja/või müüvad tegelikke tooteid või teenuseid;

või:

B. majandustegevuse **matkimise** korral (virtuaalsed või õppeettevõtted):

1) teevad õpilased ettevõtlusprojektiga rühmatööd fiktiivse äriühingu organisatsioonilise struktuuri raames, täites tegeliku äriühingu ülesandeid, osaledes selle protsessides ja eesmärkide saavutamises ning vastutades matkitava äriühingu juhtimise kõikide aspektide eest;

*ja*⁶:

2) tagatakse koostöömimine väljaspool koolikeskkonda: õpilased täidavad oma ülesandeid kontaktis tegelike äriühingutega või äriinimeste (juhendajad vm) otsese järelevalve all või pidades sidet kohaliku kogukonnaga.

Käesolevas aruandes kasutatakse väljendeid „õpilasettevõtte” ja „miniettevõtte” kui sünonüüme, mis tähendavad nii selliseid äriettevõtteid, mis toodavad ja müüvad tegelikke tooteid või teenuseid, kui ka virtuaalseid või praktikaettevõtteid, mis vastavad eespool kirjeldatud kriteeriumidele.

⁶ Mõlemad tingimused peavad olema täidetud.

2. Programmid

2.1. Õpilasettevõtete programmide põhijooned

Õpilasettevõtte eesmärk on arendada väikesemahulist tegelikku majandustegevust või matkida majandustegevust realistlikult. Sellepärast hõlmab uuring nii tegelikke kui ka virtuaalseid miniettevõtteid,⁷ tingimusel et teatavad (punktis 1.3 määratletud) kriteeriumid on täidetud.

Esimesel juhul tegutsevad miniettevõtted kaitstud keskkonnas ja pedagoogilisel eesmärgil, tootes ja müües **tegelikke tooteid või teenuseid**. Õpilased otsustavad toote või teenuse, valivad oma juhid ja koguvad kapitali. Pärast äriplaani koostamist ja turustrateegia väljatöötamist valmistavad või tellivad nad enda kujundatud toote. Õpilasettevõtte peab kavandama, kuidas rahastada tooraine ja laovarude ostmist. Õpilased müüvad oma tooteid või teenuseid koolis või väljaspool koolikeskkonda ja peavad raamatupidamist. Aasta lõpul õpilasettevõtte likvideeritakse ja õpilased esitavad aruande.

Teisel juhul on miniettevõtted **mudelikud**, mille eesmärk on jäljendada tegeliku äriühingu tegevust ja ülesandeid. Siin võivad kasutatavad meetodid olla väga erinevad, sest mudeli korraldamiseks on mitmesuguseid lähenemisviise. Tegevus võib põhineda informaatilistel vahenditel (nt Poola programm „Firma juhtimine”) ning leida aset valdavalt arvutis, näiteks majandusmängude kujul. Isegi kui tegevus keskendub arvutisimulatsioonidele, tuleks siiski pidada vajalikuks tingimust, et õpilased teevad rühmatööd ning toimub koostöö nii koolikeskkonnas kui ka väljaspool seda, kas õpetajate, juhendajate, äriinimeste või kohaliku kogukonnaga üldiselt. Teiste sõnadega: ainult arvutimäng ei tohiks kvalifitseeruda miniettevõtteks. Teine lähenemisviis, mis on tegelikkusele lähemal ja sellepärast ka – vähemalt üldiselt – eelistatav, on asutada fiktiivne ettevõtte, mille tegevuses minnakse palju kaugemale arvutirakendusest: näiteks antakse õpilastele vajalike seadmetega varustatud füüsiline ruum (büroo), kust nad korraldavad ettevõtte tegevust, sealhulgas igasugust sellist äri- ja haldustegevust, mis on iseloomulik tegelikule äriühingule. Nagu tegelik äriühing, on ka fiktiivne ettevõtte jaotatud osakondadeks (turundus, müük, raamatupidamine, logistika jne) ning õpilased teostavad kõiki juhtimisfunktsioone. Sellest tulenevalt on peamine erinevus virtuaalse ettevõtte ja miniettevõtte vahel see, et kaupu ei toodeta ja pärisraha ei käibi. Virtuaalse ettevõtte partneriks või tegevuse eeskujuks võib olla tegelik äriühing (nt praktikaks ettenähtud äriühingud **Soomes, Ungaris, Austrias ja Poolas**) ning mõnikord tegutsetaksegi ettevõtetena, kasutades partneräriühingu tooteid (**Soome**).

Tavaliselt **kestavad** need programmid ühe õppeaasta (9–10 kuud), kuigi on ka 4–5kuuseid (nt **Eestis ja Leedus**) ja isegi vaid mõnenädalasi programme (nt **Ungaris**).

Samas kui **üks õppeaasta** tundub olevat sobiliku pikkusega aeg selleks, et uurida äriettevõtte juhtimise keerulist valdkonda ning lõpetada ettevõtluskogemuse tsükkel (alates äriidee tekkimisest kuni selle ellurakendamise, tootmise, müügi ja kasumi saamiseni), rakendatakse mõnes riigis miniettevõtte programmi lühemat ja intensiivsemat versiooni – näiteks 8–12 nädala pikkust (nagu programmid *Get up and Go* ja *Blast:Beat* **Iirimaa**) – mille saab hõlpsasti mahutada kooliaastasse ja isegi kaks korda ellu viia, kaasates nii rohkem õpilasi. On olemas ka lühemaid programme, mis leiavad aset ühe nädala või koguni ühe päeva jooksul (nt *EBP* programm **Ühendkuningriigis**), kuid need on õpilasettevõtetel põhineva meetodika laias valikus siiski vähemuses. Kindlasti ei võimalda selline lühike kestus õpilastel kogeda

⁷ Nagu eelmises jaos mainitud, kasutatakse käesolevas aruandes termineid „õpilasettevõtte” ja „miniettevõtte” kui sünonüüme, mis tähendavad nii selliseid äriühinguid, mis toodavad ja müüvad tegelikke tooteid või teenuseid, kui ka virtuaalseid või praktikaettevõtteid, mis vastavad kehtestatud kriteeriumidele.

ettevõtluse kõiki tahke. Sellest hoolimata võib isegi selline tegevus olla kasulik, et anda õpilastele esmane ettekujutus ettevõtlusprojekti elluviimisest ja tõsta nende teadlikkust.

Peamiselt leiab tegevus koolides aset kord või kaks nädalas korraga 1–2 tunni jooksul (mis teeb nädalas harilikult kokku 2–5 tundi). Tegevust koolis saab täiendada **tunnivälise** või **koolivälise** tööga ning eriti nende õpilasettevõtete puhul, mis toodavad tegelikke kaupu või teenuseid, pühendavad õpilased osa oma vabast ajast oma äritegevuse korraldamisele (tootearendus, kontaktid tarnijate ja klientidega, müük jms). Tegelikult põhineb see metoodika väga paljuski õpilaste ja õpetajate entusiasmil ja heal tahtel.

Mõnel juhul leiab kõnealune tegevus aset täiesti tunniväliselt ja vabatahtlikkuse alusel. Õpilased saavad kokku väljaspool tavalisi koolitunde, kuid ka siis abistab neid õpetaja või ärinõuandja. Mõne programmi puhul pakutakse nii koolisest kui ka koolivälist mudelit (nt programmis „Miniettevõtte” **Belgias**).

On tõestatud, et neid programme saab rakendada igat liiki koolides: üldkeskhariduses, aga ka kutsealases ettevalmistuses või äri- ja kaubanduskoolides. Need võivad toimida nii vaba aja tegevusena kui ka kehtestatud programmina sõltuvalt sellest, kuidas riigi haridussüsteem on struktureeritud, ning lõpuks kooli enda otsusest.

Õpetajate roll nendes programmides on **abistav**. Õpetajad ei suru oma ideid õpilastele peale, vaid toetavad neid ja annavad nõu. Õpilastel peaks olema vabadus arendada omi ideid ja täielikult vastutada miniettevõtte tegevuse eest. Seepärast on õpetaja juhendaja, kes sekkub rühma otsuste tegemisse vaid minimaalselt. Sedalaadi metoodika seisneb õppimises otseste kogemuste kaudu – tõenäoliselt teevad õpilased vigu ja näevad oma vigade tagajärgi.

Mõned ülesanded, mida õpetajad õpilasettevõtet abistades harilikult täidavad, on muu hulgas aidata õpilastel teemat määratleda, juhtida rühma algetapil, täita lepitaja rolli rühmasiseste probleemide korral jms.

Õpetajatele pakuvad tavaliselt algõpet neid programme edendavad organisatsioonid, näiteks tutvustavate koosolekute kaudu, pakkudes praktilisi käsiraamatuid, korraldades seminare ja täienduskursusi ning nõustades neid pidevalt. Kui programmid on kehtiva õppekava osa (nagu **Iirimaal** ja **Austrias**), on struktureeritud täiendusõpe õpetajate jaoks muidugi hõlpsamini kättesaadav ja seda korraldavad haridusvõimud.

Äriringkondade vabatahtlike roll nendes programmides võib olla väga oluline ning seisneda õpilaste juhtimises algetapil ja pidevas kontaktis klassiga (nt *Junior Achievement Company Programme Iirimaal*, *Impresa in Azione Itaalias*, *Young Enterprise Company Programme Ühendkuningriigis*). **Madalmaade** programmis *Mini-Ondernemen* püütakse tagada, et igal õpilasettevõttel on vähemalt kolm nõuandjat: (endine) ettevõtja, raamatupidaja ja õpetaja. Harilikult pole kooliõpetajal piisavalt praktilisi teadmisi ja kogemusi äritegevuse korraldamiseks. Sellepärast koordineerivad ja hõlbustavad õpetajad programmi ellurakendamist ning aitavad õpilastel toime tulla praktikas tekkivate raskustega, samal ajal kui ärinõuandjad pakuvad lisaväärtust, andes õpilastele edasi tegelikust elust saadud otseseid juhtimiskogemusi. Siiski võib äriringkondadest vabatahtlike leidmine mõnikord raskeks osutuda, eriti vähemarenenud või isoleeritumates piirkondades.

Üldiselt on koostoimimine ja sidemed **ärimaailma** või **kohaliku kogukonnaga** nende programmide tüüpiliseks tunnuseks. Mõnel juhul kasutavad õpilaste osutatavaid teenuseid kohalikud omavalitsused (nt programmis *Summerentrepreneur Rootsis* Västernorrlandis ja **Läti** programmis *Student Learning Company*).

2.2. Milliseid oskusi nende programmide abil omandatakse?

Ettevõtlusharidust tuleks käsitleda selle sõna **kõige laiemas tähenduses**. See hõlmab ettevõtlikule inimesele vajalike omaduste arendamist. Õpilasettevõtteprogrammides osalemise tulemusena näitavad õpilased üles oma loovust, saavad juurde entusiasmi ja enesekindlust, õpivad töötama koos teistega, on rohkem valmis vastutama ja oma algatusvõimet rakendama. Nende oskuste ja omaduste omandamine annab panuse noorte ettevalmistamisse, et neist saaksid iseseisvad, koostöövalmid ja vastutustundlikud ühiskonnaliikmed. Miniettevõtete tegevuses osalenud õpilased on enesekindlamad, proaktiivsemad, uuendusliku meelega ja tõenäoliselt valmis otsima uusi tooteid, uusi turge ja uusi tehnoloogiaid.

Üksikasjalikum (ehkki mitte ammendav) loetelu nende **omaduste** ja **oskuste** kohta, mida õpilased õpilasettevõtetes osalemise kaudu tavaliselt arendavad või omandavad, on antud järgnevalt. Need on jaotatud **üld-** ja **isikuomadusteks** ja **oskusteks** ning **äriuskusteks**. Kõik need on ettevõtluses asjakohased ja aitavad õpilastel olla edukad õpingute jätkamisel ning tulevases erialategevuses.

Isikuomadused ja oskused:

- loovus;
- rühmatöö;
- probleemide lahendamise oskused;
- kaalutletud riskide võtmine ja riskidega toimetulek;
- suhtlemisoskus;
- läbilöögivõime;
- juhiomadused;
- kriitiline mõtlemine;
- enesekindlus;
- algatusvõime;
- vastutuse võtmine;
- iseseisvus;
- isiklike ja rühmaotsuste tegemine;
- aja korraldamine ja tähtaegadest kinnipidamine;
- eesmärkide püstitamine;
- läbirääkimisoskused;
- projektijuhtimine;
- info- ja sidetehnoloogiate kasutamine;
- avalik esinemine ja esitlusoskused;
- analüüsimine ja oma tegevuse kavandamine;
- õppimisoskuste arendamine ja tulemuslikkuse suurendamine.

Äriuskused:

- arusaamine äri toimimisest ja jõukuse tekkimisest;

- ettevõtlik mõtlemine ja äriideede loomine;
- majanduslikud algteadmised;
- kogemused seoses äri põhifunktsioonidega;
- turu-uuringute väljatöötamine;
- äriplaani väljatöötamine;
- ettevõtte korraldamine ja juhtimine;
- inimressursside korraldamine;
- finantsoskused;
- eelarvestus ja ressursside paigutamine;
- raha hankimine aktsiate, sponsorite ja laenu kaudu;
- toote omahinna ja kasumi arvutamine;
- raamatupidamisarvestus;
- turundus;
- toote/teenuse reklaamimine;
- näituse korraldamine ja messil osalemine;
- müügi- ja ostumeetodid;
- haldusmenetlused;
- tervishoiu- ja ohutusküsimuste mõistmine;
- ärikirjavahetuse, dokumentide ja aruannete koostamine;
- ärisidemete väljaarendamine ja korraldamine, suhtlus kohaliku kogukonnaga;
- ärikoosoleku pidamine.

2.3. Ülevaade programmidest

Keskkoollide õpilasettevõtete programmide ülevaade koostati kõnealuse projekti raames, võttes aluseks riigi tasandil kogutud teabe ja vastuvõetud määratluse õpilasettevõtte kohta (punkt 1.3). Sellega seoses **on üle kogu Euroopa kindlaks tehtud 82 programmi** (24 riigis, kes osalesid käesolevas uuringus).

Ülevaade näitas, et rohkem kui pooli nendest programmidest (52) edendavad organisatsioonid, mis kuuluvad ühte või teise **Euroopa võrgustikku**, eriti võrkudesse *Junior Achievement – Young Enterprise Europe* (26 programmi) ja *EUROPEN* (17 programmi).

Ehkki eespool mainitud võrkude liikmetel on ühed ja samad eesmärgid ja meetodika põhielemendid, leidub riikide tasandil **erinevusi ellurakendamises** (näiteks programmi kestus, eri liiki koolide osalemine, koolisisene või kooliväline tegevus jne).

Ülevaates ilmnes teatav tasakaal **tegelikke tooteid müüvatel ettevõtetel (49) ja fiktiivsetel või virtuaalsetel (33) põhinevate programmide vahel**.

Täielik loetelu õpilasettevõtete programmidest, mida rakendatakse keskkoolides ja kõnealuse projekti raames, on esitatud **lisas**. Seda ei tuleks käsitleda kui täielikku loetelu kõikidest Euroopas olemas olevatest programmidest, mis põhinevad ettevõtluse õppimisel

praktilise tegevuse kaudu, sest loetelu hõlmab üksnes selliseid tegevusi, mis vastavad eksperdirühma poolt õpilasettevõtete metoodika suhtes määratletud kriteeriumidele (vt punkt 1.3). Lisaks ei olnud igas riigis alati võimalik koguda teavet kõikide asjakohaste tegevuste kohta, eriti seoses programmidega, mida viiakse ellu kohalikul tasandil või ainult mõnes teatavas koolis.

2.4. Edutegurid ja parima toimimisviisi indikaatorid

Õpilasettevõtete metoodika kasvav edu Euroopas on tingitud mitmest asjaolust, mida võib pidada sellise tegevuse puhul tüüpiliseks ja mis kujutavad endast selle peamisi **tugevusi**. Nende asjaolude hulka kuuluvad:

- tihe **seotus äriettevõtete** ja kohaliku kogukonnaga ning erasektori kaasatus;
- nende programmide **paindlikkus** ja **kohandatavus** eri haridusliikide ja erisuguste kohalike olukordade suhtes;
- **entusiasm** ja **motivatsioon**, mis tekivad õpilastes (isegi neis, kellel napib motivatsiooni traditsioonilisemates õppeainetes);
- **loovuse, algatusvõime ja innovatsiooni** potentsiaal, mida saab noortes sellise tegevuse kaudu esile tuua.

Seoses küsimusega, kuidas on seda metoodikat võimalik konkreetselt kõige paremini rakendada, paluti eksperdirühmal määrata kindlaks **põhitegurid**, mida saaks käsitleda kui peamisi tõhususe ja edu tingijaid õpilasettevõtete programmide ellurakendamisel. Neid tegureid esitatakse **parima toimimisviisi** indikaatoritena, kui hinnatakse kõnealusel metoodikal põhinevate programme.

Tegelikult selgus, et paljud Euroopas selle uuringu käigus kindlaks tehtud programmid vastavad enamikule, kui mitte kõigile järgnevas tabelis loetletud tingimustele.

Järgnev loetelu ei hõlma **väliste raamtingimustega**, s.t õpilasettevõtete tegevuskeskkonnaga seotud elemente (nagu ametivõimude toetus, sisaldumine ametlikus õppekavas jms). Neid elemente võetakse arvesse käesoleva aruande lõpus, kus käsitletakse ettevõtlusharidust ja õpilasettevõtete programme toetavat riigi poliitikat.

Kriteeriumid õpilasettevõtete programmide korraldamisel parima toimimisviisi kindlaksmääramiseks:

- 1) programmis asetatakse rõhku **rühmatöö**oskustele ja õpilastevahelisele koostööle; enne programmi tegelikku ellurakendamist antakse õpilastele asjakohane sissejuhatus rühmatöösse;
- 2) kaasatud vabatahtlikud ja **õpetajad** on kvalifitseeritud korraldama õpilasettevõtete programme või saavad erialase **väljaõppe**;
- 3) kogu programmi kestel on õpetajatel ja õpilastel võimalus saada **toetust** ja **nõu**;
- 4) **õpilasi** aitab abistaja (õpetaja, juhendaja, nõuandja), kuid õpilastel on vabadus arendada oma ideid ning nad **vastutavad** täielikult miniettevõtte tegevuse eest;
- 5) erialased **õppematerjalid** selle kohta, kuidas hõlbustada ja korraldada õpilasettevõtete tegevust (käsiraamatud, juhendid jms);

- 6) programm on **paindlik**, rakendatav väga mitmesugustes kontekstides ja seda on lihtne lõimida koolitegevusse nii tundides kui ka õppekavaväliselt;
- 7) programmi ellurakendamises osalevad nõuandjad **äriringkondadest**;
- 8) korraldatakse kooliväliseid **üritusi**, nt messid;
- 9) programmi toetab **kohalik kogukond**;
- 10) programmi **hindamise** vahendeid kasutatakse korrapäraselt;
- 11) tagatakse õpetajatevaheline **võrgustik** vastastikuse abi ja õppimise eesmärgil, aga ka riigisiseste ja rahvusvaheliste sidemete arendamine õpetajate, õpilaste ja teiste kaasatud isikute vahel.

3. Mõned hea toimimisviisi näited

Nagu eespool (punktis 2.4) mainitud, selgus, et paljud selle uuringu käigus kindlaks tehtud programmid vastavad kõigile või enamikule kriteeriumidele, mille oli määranud eksperdirühm parima toimimisviisi kindlakstegemiseks õpilasettevõtete tegevuse ellurakendamisel.

Käesolevas jaos on antud mõned näited. Ehkki need rajanevad teatavatel ühistel põhimõtetel, ilmneb neist eri meetodeid ja lahendusi ettevõtlike õpetamiseks projektidel põhineva töö kaudu. Neid ei seata siin eeskujuks kui parimaid Euroopas (parimate näidete loetelu oleks palju pikem), vaid esitatakse sobiva valikuna hea toimimisviisi näidetest.

3.1. *La Mini-entreprise en classe* (Belgia)

See on struktureeritud projekt, mis hõlmab **viit tundi nädalast** ja mida juhib **rühm õpetajaid**: vähemalt kaks õpetajat on kogu kursuse vältel alati kohal. Keskmine osalejate arv on 12 ja maksimaalne 23. Projektis osalevad 16–19aastased õpilased tehnika- ja kutsekoolidest. Õpetajaid toetab mittetulundusühingu *Les Jeunes Entreprises* personal, kes annab abimaterjalid, korraldab seminare jms.

Tegevus leiab aset koolitundides **kehtiva õppekava raames**, kuid jätkub kooliväliselt õpilaste vabatahtliku tegevusena. Igal juhul eeldab tootmine õpilastelt kooliväliselt tööd. Ka müügitgevust korraldatakse peamiselt õhtuti või nädalavahetustel. Selle **koolitöösisesel mudelil** puhul kasutab õpetaja oma tundides vastavat metoodikat, mis võimaldab käsitleda mõnesid küsimusi üksikasjalikumalt kui klassivälise ja täiesti vabatahtliku tegevuse puhul.

Igat miniäriühingut toetab üks või kaks **nõuandjat** äriühingudest, kes on nõus jagama noortele oma kogemusi. Sidemed tarnijate ja klientidega on heaks võimaluseks, et suhelda tegeliku äri maailmaga.

Tõhusaks hindamiseks kasutatakse mittetulundusühingu *Les Jeunes Entreprises* vahendeid. Lisaks koostavad õpetajad dokumente ja andmelehti, et õpilaste osalemist saaks paremini hinnata. Aasta lõpul leiab aset **lõpueksam**. Kui õpetajate ja nõuandjate rühm väljastpoolt hindab miniettevõtte tegevuse positiivseks, annab kool õpilastele eduka projektiarenduse **tunnistuse**. Lisaks sellele, kui õpilased täidavad tingimused, mille on seadnud mittetulundusühing *Les Jeunes Entreprises*, antakse välja noore ettevõtja tunnistus.

Kontakt:

asbl „Les Jeunes Entreprises“
www.lesjeunesentreprises.be

3.2. *Praktikaettevõtte Merikoski Kutsekoolis* (Soome)

Soomes rakendatakse praktikaettevõtteid kutsekeskhariduses riiklikul tasandil. Äriühingud ise on fiktiivsed, kuid mõned praktikaettevõttesse kuuluvad õpilased on osalenud tegelikus äritegevuses, kasutades partnerettevõtte tooteid. Soomes praktikaettevõtteid edendav organisatsioon on FINPEC (*Finnish Practice Enterprises Centre*).

Praktikaettevõtte õppe kestus varieerub kolmest kuust kuni ühe aastani. Huvitav rakendus on **õppekavalise kursuse asendamine äritegevuse kavandamisega**, millega pikendatakse

praktikaettevõtte tegevust (teataval kujul) kuni kolme aastani. Pedagoogiliseks eesmärgiks on, et õpilased tutvuksid äriplaneerimisega, suudaksid täita mitmeid ülesandeid, mõista äriettevõtet kui tervikut ja omandaksid suhtlemis- ja koostööoskusi (nn pehmeid oskusi). Praktikaettevõtted on tihedas koostöös välismaailmaga, eriti partnerettevõttega praktikaettevõtte perioodi alguses.

Merikoski Kutsekoolis on standardkursused õppekava raames asendatud **praktikaettevõtte äriplaaniga**. Sellest äriplaanist juhenduvad õpilased kogu õpingute (3 aastat) kestuse jooksul. Kui varem anti kehtivas õppekavas suuniseid selle kohta, mida õppida, siis nüüd lähtutakse õppeprogrammi eri osade koostamisel äritegevuse kavandamisest. Kaks esimest aastat pühendatakse planeerimisele ja ettevalmistustele ning tehtud töö täiustamisele. Kolmas aasta on ette nähtud praktikaettevõtte tegelikuks tegutsemiseks.

Äriplaan töötatakse välja koostöös **partnerettevõtte** ja finantseerijaga, mis annab õpilaste jaoks olulise lisaväärtuse. Partnerettevõtete esindajad on praktikaettevõtte juhatus liikmed ning nad juhendavad ja stimuleerivad tegutsemist.

Selle näite puhul on praktikaettevõttesse kuuluvad õpilased tegelikult osalenud partnerettevõtte äritegevuses, müües selle ettevõtte tooteid. See on loonud õpilaste jaoks lisaväärtust. Õpilased on teinud partnerettevõtte huvides ka mõningast katseturustamist rahvusvahelistel praktikaettevõtete messidel. Need kogemused on osutunud väga tõhusaks õpilaste õppetöös ja kohanemisel.

Kontakt:

Finnish Practice Enterprises Centre (FINPEC)
www.finpec.fi

3.3. Miniettevõtteprogramm *Get Up and Go* (Iirimaa)

Aastate jooksul on programmist *Get Up and Go* saanud koolides **kõige laialdasemalt rakendatav** õpilasettevõtete programm, kust miniäriühingud on „üleminekuaasta” (*Transition Year*) programmi osa. „Üleminekuaasta” on õppekavaline programm, mida pakub ligi 70% keskkoolidest ja mille eesmärk on hõlbustada üleminekut põhikoolist keskkooli. Selles alustatakse õpilaste tööeluks ettevalmistamist kutse-eelses keskkonnas ning see hõlmab ettevõtlusoskuste arendamist.

Seepärast on miniettevõtteprogramm *Get Up and Go* **õppekavaline tegevus**, mida võib korraldada 10nädalase moodulina, ent parim toimimisviis oleks terve aasta. Soovitavalt peaks **kogu üleminekuaasta klass** moodustama äriühingu, mille juhtivkohtadele korraldatakse intervjuudel põhinev konkurss. Alternatiivina võivad väiksemad rühmad klassis asutada eraldi äriühinguid, kuid tegeliku elu kogemuste matkimine saavutatakse sageli kõige paremini suures rühmas.

Programmi *Get Up and Go* raames välja töötatud õpetajaraamat on jaotatud **kümnesse ossa**. Igas osas käsitletakse teatavaid miniettevõtteprogrammi aspekte:

- 1) sissejuhatus miniettevõttesse, sealhulgas miniettevõttest tulenev kasu, kasutatav meetodika ja toodetega seotud otsused;
- 2) miniettevõtte kollektiivi valimine ja korraldamine;
- 3) ärisuhtlus;
- 4) miniettevõtte registreerimine;
- 5) turundus;

- 6) õigusaktid;
- 7) äriplaan;
- 8) finantsasjad;
- 9) miniettevõtte tegevuse lõpetamine;
- 10) mess/näitus.

Miniettevõtteprogrammis *Get Up and Go* osalemisel on õpilastel võimalus arendada ettevõtlusoskusi turvalises klassikeskkonnas. Võimalusi selliste oskuste ülesnäitamiseks ja tunnustuse saamiseks pakuvad ka messid, konkursid ja projektitöö. Õpilastele annavad sisemist motivatsiooni omanditunne ja seotus omaenda väljaarendatud ideedega. Õpilased tunnevad, et neil on kontroll oma õpingute üle, ning õpetajast saab abistaja, mitte kursuse andja.

Kontakt:

Transition Year Support
Second Level Support Service
<http://ty.slss.ie>

3.4. JUNIOR – *Junge Unternehmer initiieren - organisieren - realisieren* (Saksamaa)

Õpilasettevõtete programmis JUNIOR osalevad üheksanda või vanemate klasside õpilased igat liiki keskkoolidest. Miniettevõtte on jagatud **mitmeks osakonnaks**. Iga õpilane on kindlal ametikohal ja kindla funktsiooniga. Iga õpilasettevõtte vastutab turunduse, hangete, raamatupidamise ja rahanduse eest. JUNIORi õpilasettevõtete tooted on uuenduslikud, turuga kooskõlas ning turuhindadele orienteeritud. Ühe õppeaasta möödudes miniettevõtte likvideeritakse ning osanikule tagastatakse dividend.

Programm hõlmab selliseid sündmusi nagu messid, riiklikud ja piirkondlikud konkursid. Üleriigilistel ja rahvusvahelistel messidel saavad JUNIOR-ettevõtted võimaluse enda tutvustamiseks, esitleda oma tooteid ja teenuseid ning samal ajal sõlmida kontakte teiste õpilasettevõtetega.

Õpilasettevõtetele **annab kogu aasta jooksul nõu** JUNIORi büroo. JUNIORi büroo, mis on Kölni Majandusuuringute Instituudi (*Institut der deutschen Wirtschaft Köln*) äriharu, võimaldab õpilasettevõtetel astuda sidemetesse teiste õpilasettevõtetega, tegelike äriettevõtete ja -ühendustega.

Lisaks nõustamisele saab iga õpilane ja järelevaataja teabematerjali ettevõtte tegevuse korraldamise kohta. Pakutakse seminare, buklette ja Interneti-materjale erialaste teemade kohta, nagu turundus ja raamatupidamine, mille kaudu õpilased saavad edukaks ärijuhtimiseks vajalikku lisateavet. Programmi on kaasatud ka nõuandjad ja audiitorid äriühingud, kes annavad õpilastele teavet ja nõu. Programmi edukalt läbinud õpilased saavad tunnistuse, mis on äriühingudadele hästi tuttav.

JUNIORi partnerid riiklikul tasandil on *KfW Mittelstandsbank*, *Gothaer Versicherungen*, *Handelsblatt*, Majandus- ja Töömisteerium ning tööandjate liidud, aga ka kaubanduskogad. Liitvabariigi liidumaades toetavad JUNIORit mitmed äriühingud, pangad, ministeeriumid ja ühingud.

Kontakt:

JUNIOR-Office

3.5. *Une entreprise dans votre lycée, Académie de Rennes (Prantsusmaa)*

Selles programmis saavad osaleda **kõik** Rennes'i Akadeemia **keskharidusasutused**, sealhulgas üld-, tehnilist või kutseharidust andvad avalikud ja erakoolid (lütseumid).

Iga aasta maikuus leiab aset **konkurss**, kus kümme õpilasvõistkonda (keskmiselt 12 õpilast võistkonnas) Rennes'i Akadeemia õppeasutustest võistlevad erialaspetsialistidest koosneva žürii ees. Iga võistkond esitleb enda poolt koolis asutatud äriühingut, kirjeldades ja arendades tegeliku äriühingu alustamise ja tegevuse tingimusi.

Õpetajate ettevalmistamise tagavad *Rectorat* ning kaubandus- ja tööstuskoda. **Kohalike äriühingutega** arendatakse **kvaliteetset partnerlust**, et nad saaksid toetada noori sponsoreid, nõuannete ja koostööga.

Toote või teenuse ideest alates ühinevad õpilased oma ettevõtte loomiseks. Nad esitavad oma andmed komiteele, mis koosneb tegevuspartnerite esindajatest. Pärast **fiktiivse ettevõtte** halduslikku ja õiguslikku asutamist jagavad projekti elluviijad vastutust ja ülesandeid täpse vooskeemi raames: turu-uuringud ja konkurents, ettevõtte nime registreerimine INPIs (*Institut National de la Propriété Industrielle*) logo loomine, tehniline areng, läbirääkimised tarnijate ja alltöövõtjatega, turundus, müük jms.

Lõpetamispäeval on kohal kõik osalised ja iga õpilasettevõtte peab esitama ülevaate, kasutades selleks ettevõtte stendi, ja suulise esitluse žürii ees, kes koosneb partnerite esindajatest ja firmajuhtidest. Kolmele parimale õpilasettevõttele annab piirkondlik nõukogu auhinna.

See programm võimaldab noorte rühmal koonduda ühe projekti ümber. Selles rakendatakse ellu õppemeetodeid, mis soodustavad õpilaste iseseisvust ning arendavad nende teadmisi majanduskeskkonnast. Näited annavad tunnistust sellest, et mitmel juhul on noored oma ettevõtteprojekti lõpuks **praktikas ellu viinud** ning samas on kohalikud partnerettevõtted eriti innovatiivseid ja usaldusväärseid projekte edasi arendanud.

Kontakt:

Académie de Rennes
ce.daet@ac-rennes.fr

3.6. Integreeritud lähenemisviis ettevõtlusharidusele Äripõlütseumis (Ungari)

Üks Ungari keskkool (Äripõlütseum) on üles ehitanud huvitava **integreeritud süsteemi** ettevõtlushariduse andmiseks.

1. Õpilased (**16aastased**) osalevad teisel õppeaastal õpilasettevõtete programmis *Young Enterprise* (**Õppimine praktilise tegevuse kaudu**). Programmi raames asutavad osalejad oma õpilasettevõtte ja korraldavad ühe õppeaasta jooksul selle tegevust. Nad valivad enda hulgast juhatuse, koguvad aktsiakapitali ning turustavad ja rahastavad enda valitud toodet või teenust. Nad kasutavad tegelikku raha, toodavad tegelikke tooteid ja osalevad messidel. Aasta lõpul likvideerivad nad õpilasettevõtte ja esitavad aruanded.

2. Järgmiseks sammuks on **teoreetilised äriõpingud (17–18aastased)**.

3. Õpilased (**19aastased**) osalevad praktikaettevõttes, et omandada kutseteadmisi. Õppemeetodisse kuuluvad sobiva suurusega ruum ja ajakohased tehnilised seadmed, aga ka fiktiivne ettevõte. Õpingute käigus antakse lisamaterjale ja süvendatakse teoreetilisi teadmisi, pakkudes võimalusi õppida ja matkida kõige praktilisemal viisil ärimaailma ja -tegevust. Tegevus on otseselt või kaudselt seotud tegeliku ettevõtte tegevusega. Büroo on loonud sidemed selle ettevõttega, mille mudelit fiktiivne ettevõte endast kujutab, ning mudelettevõtte büroo imiteerib selle ettevõtte tegevust, kasutab selle äridokumente jms.

4. Lisaks on koolil inkubaator ja asjakohane programm, mis annab õpilastele võimaluse **oma ettevõtte loomiseks**.

Kontakt:

Business Polytechnic

www.poli.hu

3.7. Junior Achievement'i õpilasfirma programm (Eesti)

Junior Achievementi Arengufond pakub Eestis õpilasfirma programmi. Osalejad on peamiselt 16–18aastased keskkooliõpilased, aga ka nooremad (13–15aastased). Programmi pikkus on kuni üks õppeaasta, tavaliselt aga viis kuud. Õpilased töötavad konsultandi või (sagedamini) õpetaja järelevalve all, kes on saanud ettevalmistuse õpilasfirmade juhendamiseks.

Õpilasfirma võib hõlmata kogu klassi (harva) või väiksemaid rühmasid (3–7 inimest). Õpilased otsustavad toote või teenuse, valivad oma juhid ja müüvad kapitali kogumiseks aktsiaid. Nad valmistavad või tellivad enda kujundatud toote. Nad müüvad seda toodet ja peavad raamatupidamisarvestust. Õppeaasta jooksul osalevad õpilased kohalikel ja üleriigilistel õpilasfirmade laatadel. Perioodi lõpul esitavad nad Junior Achievementi Arengufondile aruande.

Koole ja õpetajaid valmistab ette Junior Achievementi Arengufond. Esmalt koolitatakse õpetajaid, tutvustades neile õpilasfirmade õpetamise ja abistamise metoodikat. Pärast seda pakutakse korrapäraselt täiendõpet. Samuti annavad Junior Achievementi Arengufondi spetsialistid õpilasfirmade programmi kaasatud koolidele ja õpetajatele pidevalt nõu. Õppesessioonidel kasutatakse majandusinimeste ja ülikoolide konkreetseid kogemusi. Õppematerjalid õpilastele ja õpetajatele on välja töötanud Junior Achievementi Arengufond.

Suureks abiks on **programmi läbinud õpilased**, kes toetavad õpetajaid vabatahtlikult. Käivitatud on **uus programm**, et programmi läbinud õpilased oskaksid koolides nooremaid õpilasi nõustada. Sellest programmist eeldatakse topeltkasu: nii õpilasfirmadele, kes saavad omasugustelt värsked kogemusi ja entusiasmi, kui ka vanematele õpilastele, kes saavad oma esimese õpetamiskogemuse.

Kontakt:

Junior Achievementi Arengufond

www.ja.ee

3.8. Empresa Joven Europea – EJE (Hispaania)

Astuuria omavalitsus edendab aktiivselt ettevõtlusharidust. Töö- ja tööstusministeeriumile kuuluv riigiettevõtte Valnalón töötab koos haridusministeeriumiga, kavandades ja rakendades ettevõtlusprogramme eri haridustasanditel.

Programm *Empresa Joven Europea* (EJE) on lisatud **piirkonna keskhariduse õppekavasse**. Selle tulemusel õpetatakse EJE-d valikainena alates 2003/2004. õppeaastast. See ametlik tunnustus tõi kaasa osalevate koolide ja õpilaste arvu kindla kasvu nii Astuurias kui ka teistes Hispaania piirkondades.

Empresa Joven Europea on mõeldud õpilastele vanuses 12–16 aastat. Terve akadeemilise kursuse jooksul asutavad ja majandavad õpilased **impordi-ekspordiettevõtteid**, sõlmides tegelikke kaubandussidemeid teiste riikide õpilasettevõtetega. Õpilased peavad välismaiste partnerettevõtetega sidet videokonverentsi ja e-posti teel, esitavad ja täidavad tellimusi ning müüvad imporditud kaupa kohalikul messil. Lõpuks jaotatakse kasum õpilasettevõtte osanike vahel ning osa kasumist läheb mõnele valitsusvälisele organisatsioonile või muule kogukondlikule projektile.

Lisaks õpilaste ettevõtlusoskuste edendamisele käsitletakse programmis **uusi tehnoloogiaid** kui õpetamise-õppimise protsessi lahutamatu osa. Samuti edendatakse positiivset suhtumist **võõrkeelte** õppimisse kui vahendisse, mis aitab suhelda eri riikides asuvate partnerminiettevõtetega.

Valnalón avaldab **õppematerjale**, mida rahastab kohalik omavalitsus. Programmi leviku soodustamiseks on õpikud ja õpetusraamatud Astuuria koolide õpilastele ja õpetajatele täiesti tasuta. Õppematerjalid käsitlevad nii teoreetilisi kui ka praktilisi aspekte. Kogu tegevuse kavandas keskkooliõpetajatest, haridustöötajatest ja majandusekspertidest koosnenud tööühm.

Kujundati järjepidev **levitamise strateegia** ning see on vilja kandnud ülehispaanialise koolide võrgu kujul – programmis osalevad Andaluusia, Astuuria, Baleaari saarte, Kanaari saarte, Madridi, Navarra, Baskimaa ja Valencia keskkoolid. Koostööd tehakse Mehhiko, Ameerika Ühendriikide, Kanada, Ühendkuningriigi, Rootsi, Norra, Poola ja Slovakkia koolidega.

Kontakt:

Valnalón Ciudad Tecnológica
www.valnalon.com

3.9. Projekt *Summerentrepreneur* Västernorrlandi läänis (Rootsi)

Seda programmi rakendatakse **piirkondlikul tasandil** Västernorrlandi läänis. Alates 2002. aastast on seda ellu viidud sellistes linnades nagu Örnköldsvik, Sollefteå ja Kramfors.

Programm kestab 8 nädalat **suvisel koolivaheajal** ning on mõeldud 17–19aastastele noortele.

Eesmärk on võimaldada noortel suvevaheaja jooksul omandada teadmisi ja kogemusi äriühingu korraldamise kohta ning õppida ettevõtlust, luues seega neile **suvised töökohad** selle asemel, et kohalik omavalitsus peaks neile tööd andma. Tegelikult on Rootsis tavaline, et kohalikud omavalitsused pakuvad oma vastutusallas (näiteks aianduses jms) noortele suvist tööd.

Projekt algab kahepäevase sissejuhatava kursusega, milles ühendatakse teooria ja praktika. Nende kahe nädala jooksul saavad osalejad kohalikul omavalitsuselt abiraha (55–65 Rootsi krooni päevas). Seejärel korraldavad nad **kuue nädala** jooksul omaenda äriühingut.

Suve-ettevõtjad saavad spetsiaalse F-maksuloo (mis on teatavat liiki maksuluba äriühingu jaoks) alates juuni algusest kuni augusti lõpuni. Augusti lõpul likvideerivad ettevõtjad äriühingu ning esitavad maksuametile tuludeklaratsiooni.

Koostöö äriettevõtete või kohaliku kogukonnaga tagatakse tänu tööstusest, kohalikust omavalitsusest või muudest organisatsioonidest pärit nõuandjate osalemisele.

Kontakt:

Open For Business, Västernorrlandi lään

www.ofb.nu

3.10. Õpilasettevõtteprogramm *Young Enterprise* (Ühendkuningriik)

YE ettevõtteprogrammi arendatakse **kauaaegse kogu Ühendkuningriiki hõlmava võrgu** organisatsioonilise struktuuri kaudu. Selle struktuuri abil on õnnestunud **väga hästi ühendada ettevõtlus avaliku sektoriga, et rahastada** katsetatud ja kontrollitud programme, leida nende jaoks ruume, inimesi ja materjale. *YE* ettevõtteprogrammi materjale uuendatakse tsükliliselt kolme aasta järel ning nendes kasutatakse asjakohaselt CD- ja veebitehnoloogiat, kuid põhilise osa moodustavad head trükitud materjalid.

Seda programmi saab rakendada korduvalt ja ka riiklikul tasandil, kaasates seejuures **kohalikud** inimesed programmi elluviimiseks.

Ettevõtteprogramm *Young Enterprise* (15–19aastastele õpilastele) annab igal aastal tuhandetele õpilastele võimaluse valmistada ühe õppeaasta jooksul tööeluks omaenda ettevõtte korraldamise kaudu, mida toetavad **vabatahtlikud nõuandjad ärieringkondadest**. Neid vabatahtlikke nõuandjaid on vaja programmi sujuvaks ja edukaks kulgemiseks, sest just nemad juhivad õpilasi läbi äriprotsessi.

Õpilased valivad enda seast juhatuse, koguvad aktsiakapitali ning turustavad ja rahastavad enda valitud toodet või teenust. Pärast äriplaani koostamist ja turundustrateegia väljatöötamist tuleb õpilasettevõttel kavandada, kuidas rahastada tooraine ja laovarude ostmist. Prototüübi valmistamine peaks esile tooma võimalikud praktilised raskused ja andma mõningase ettekujutuse sellest, kui palju lõpptooteid on võimalik antud aja jooksul valmistada. Tootmisosakond kavandab toote osade valmistamise ja kokkupaneku.

Kõnealuse aasta jooksul korraldab *YE* piirkondlik juhatus vähemalt ühe messi ning peetakse ka suuremaid piirkondlikke, üleriigilisi ja üleeuroopalisi messe. Kogu selline tegevus võimaldab osalejatel kohtuda osalejatega teistest õpilasettevõtetest ning messidel oma tooteid müüa. Aasta lõpul õpilasettevõtte likvideeritakse ning õpilased esitavad aktsionäridele aruanded. Õpilased saavad kogemusi tegelikust maailmast, nad vastutavad ja neil tuleb anda aktsionäridele aru äri korraldamisest.

Kontakt:

Young Enterprise UK

www.young-enterprise.org.uk

4. Programmide praegune rakendamine: levitamine, peamised takistused, hindamine

4.1. Õpilasettevõtted eri haridustasemetel

Õpilasettevõtete programmid on levinumad ja saavad olla tõhusamad just **keskhariduse tasemel** (ja eriti selle vanemas astmes). Kogemused näitavad, et tegelikku või fiktiivset ettevõtet võib edukalt juhtida rühm keskkooliõpilasi, kes on intellektuaalselt ja sotsiaalselt valmis vastutama iseseisva töö eest täieliku ettevõtteprojekti elluviimisel. Just sel etapil peavad õpilased täielikult omandama isiklikud ja üldised oskused, nagu rühmatöö, suhtlemine ja projektitöö, mida neil on vaja tulevases erialases tegevuses. Samuti hakkavad õpilased keskkooli ajal mõtlema oma tulevasele karjäärile, seepärast saab kokkupuude ettevõtlusega avaldada olulist mõju. Lisaks on noortel keskhariduse omandamisel veel lubatud eksperimenteerida ja oma teed otsida (sealhulgas oma vigade kaudu), ilma et surve oleks liiga tugev.

Sellest hoolimata rakendatakse õpilasettevõtete programme edukalt ka põhikoolis ja ülikoolis.

Põhikoolis on tegevus ja ülesanded lihtsamad ning programmid lühema kestusega (näiteks 2–3 kuud või ainult see aeg, mida on vaja konkreetse projekti arendamiseks). Metoodika on rohkem orienteeritud mängides õppimisele, kasutades eksperimenteerimist ja mängu. Rõhku pannakse pigem suhtumisele (rühmatöö, algatusvõime jms) kui äriostkustele. Sageli kasutatakse koolis juba tuttavat tegevust (näiteks heategevusmüügi korraldamine, raha kogumine kooliekskursiooni jaoks jms) või organiseeritaksegi õpilasettevõtte teatava ürituse jaoks (näiteks toodete müük jõululaadal). Majanduslikud põhiteadmised antakse edasi juttude, mängude ja lihtsa tegevuse kaudu. Lapsed saavad teadlikumaks sellest, kuidas on korraldatud maailm väljaspool klassiruumi. Kohalike äriettevõtete külastamine kuulub selle tegevuse juurde. Õpilasettevõtete metoodika hõlmab sel tasandil ka kohtumisi äriühingute esindajatega.

Yggdrasil (viikingite aja rekonstrueerimine) – Grinderi kooli ettevõtlusprojekt

Norras Grues asuv Grinderi kool on ühe sisemaal asuva valla põhikool. Seal oli asustus juba hilisel rauaajal, mis Norras tähendab varast viikingiajajärku.

Viiendate ja kuuendate klasside õpilased on kooli territooriumil rekonstrueerinud viikingiaegse talu. Nendes hoonetes esitavad õpilased viikingite elu selles vallas ning riietuvad viikingite riietesse, teevad süüa viikingite ajastul tuntud toiduainetest. Projekti üks osa on ka demonstreerida villakraasimist ja muud tegevust, mis kuulus viikingite ajal igapäevasesse ellu ja kultuuri.

Ettevõtluse aspekt seisneb raha hankimises kohalikelt ja riigiasutustelt ning kõigi asjaomaste isikute kaasatus ja koordineerimine. Selles pedagoogilises kontseptis nähakse kogu kooli osalemist. Lisaks sellele hõlmab see kohalikke ettevõtjaid, lapsevanemaid, kohalikke ja riiklikke muuseumieksperte.

Ülikooli tasandil keskendutakse kasutatavas metoodikas tugevamini äritegevuse kavandamisele ja äriideede arendamisele. Sel etapil on vaja anda rohkem teoreetilisi teadmisi ning äriühinguid juhitakse innovatsiooni ja teadmispõhise ühiskonna suunas. Õpilasettevõtete tegevuse eesmärk ei ole nii pedagoogiline ja on rohkem suunatud tudengitele tegelike töövõimaluste leidmisele, s.t siirdumisele tegelikku ärikeskkonda. Sellel tasandil suudavad üliõpilased kogu õppeprotsessi iseseisvalt ja vastutusvõimeliselt juhtida. Neil on rohkem vabadust kohtumiste korraldamisel ärinõuandjatega. Programm on vähem struktureeritud ja praktiline suunamine on piiratum. See tähendab ka, et tegevuskeskkond ei

ole nii kaitstud ja äririsk suureneb. Selle tasandi õpilasettevõtete programmid peavad seisma tegelikule elule lähemal ning võivad sageli lõppeda tegeliku äriühingu asutamisega. Tudengitele võivad äriidee ellurakendamisel abiks olla ka inkubaatorid.

***Junior Enterprises* ülikoolides – JADE (Euroopa Juuniorettevõtete Konföderatsioon)**

Juuniorettevõtted (*Junior Enterprises*) on mittetulundusühingud, mida täielikult korraldavad tudengid, ühendades ülikoolist saadud teadmised praktiliste ärikogemustega, viies ellu nõustamisprojekte eri sektorite äriühingute jaoks.

Tudengid omandavad suhtlemis- ja koostööoskusi, nagu ettevõtlusvaim, rühmatöö, loovus, esitlusoskused, projektijuhtimine. Juuniorettevõtete liikmed osutavad laialdaselt eri teenuseid (äri- ja tehnilised uuringud jms) eri liiki äriühingutele kõigis sektorites.

Võimalikud ühendused ja seosed

Vastavate ühenduste loomine aitaks lihtsustada õpilaste üleminekut keskkoolis rakendatavate programmidele ülikooli tasandi programmidele.

Miniettevõtte korraldamine keskkoolis võib olla väga tõhus sissejuhatus ettevõtlusprogrammidesse kõrghariduses, kus väikeettevõtte asutamine õpingute ajal või järel on selgesti üks eesmärke. Need programmid eeldavad, et õpilased õpiksid koostama reaalselt äriplaani, ning need, kes on kooliajal läbinud ettevõtteprogrammi, on selleks ülesandeks kindlasti paremini valmis. Samuti võivad keskkooli ajal äriettevõtetega loodud kontaktid olla kõrgharidustasandil tudengitele kasulikud nii uurimistöös kui ka projektide elluviimisel.

Õpilased, kes on keskkoolitasandil saanud tunnustatud ettevõtlushariduse andjalt tunnistuse kursuse eduka läbimise kohta, saavad ülikoolis siirduda kõrgemale ettevõtlusprogrammide tasemele, kui need kõrgharidusasutused selliseid tunnistusi tunnustavad. Teine võimalus on eksami teel kontrollida õpilaste teadmisi ettevõtte korraldamise põhialustest ning tudengid võiksid siis eksamitulemused esitada ülikoolile.

Lätis saavad kogu õpilasettevõtte tsükli (alates registreerimisest kuni likvideerimiseni) läbinud õpilased *Junior Achievement Latvia* tunnistuse ning mõnede ülikoolidega on sõlmitud leping, mille järgi võetakse seda tunnistust arvesse uute üliõpilaste vastuvõtmisel.

Austrias rakendab kaks majandusülikooli praktikaettevõtete programmi ning soodustatakse koostööd keskkooli õpilaste ja ülikooli tudengite poolt juhitud praktikaettevõtete vahel. Need ülikoolid pakuvad ka algõpet tulevastele praktikaettevõtete õpetajatele koostöös järgmise taseme pedagoogikaõppeasutustega.

Euroopa tasandil on hiljuti sõlminud koostöölepingu kaks suuremat võrku, mis edendavad õpilasettevõtete programme kesk- ja kõrghariduses, nimelt JA-YE Europe ja JADE (mis koordineerivad juuniorettevõtteid kõrghariduses).

4.2. Takistused ja riskifaktorid

Üks selle uuringu eesmärke oli kindlaks teha peamised probleemid, takistused, nõrkused ja riskifaktorid seoses kõnealusel metoodikal põhinevate programmidega. Seda selleks, et anda juhised ja tegevussuunad, mida kõikidel asjaomastel pooltel, sealhulgas avalikel haldusasutustel, muudel korraldajatel (nagu valitsusvälised organisatsioonid), koolidel, äriettevõtetel ja -ühendustel oleks kasulik järgida ja võtta selleks, et suurendada selliste programmide tõhusust, nende levikut haridussüsteemis ja õpilaste osalemist.

Ülevaade enamikust Euroopas tegutsevates õpilasettevõtete programmides ning selle valdkonna ekspertide hinnangud on võimaldanud osutada mõnede peamistele takistustele, et neid kontsepte veelgi laiendada. Need on loetletud järgnevalt.

a) **Tihe raamistik**, milles mõned koolid tegutsevad (ei ole piisavalt paindlikkust)

Mõnel juhul ja erinevas ulatuses ei ole koolidel vajalikku (pedagoogilist, halduslikku, rahalist jms) sõltumatust õppekavavälise tegevuse jaoks ja/või selleks, et sõlmida sidemeid kohaliku kogukonna ja erasektoriga, nagu äriettevõtted. Kool kasutab ainult oma keskkonda ja ühendus majandustegevusega puudub. Koolidele tuleks anda võimalus luua õppekeskkond, mis toetab õppekavade piire ületavate oskuste, näiteks ettevõtluse omandamist. Neil peaks olema asjakohaselt ressursse nii aja, raha kui ka paindlikkuse mõttes, et koordineerida õpilaste pädevuse arendamisele suunatud tegevust. Samuti tuleks neid julgustada korraldama kursusi väljaspool ametlike haridusnõuete raamistikku, sest see parendaks nende võimet uute algatuste elluviimiseks. Kui mingi haridusprogramm ei ole ainekava ametlikuks osaks, kardavad koolid seda rakendada. Lisaks annavad õpilasettevõtteprogrammid õpilastele palju sõltumatust. Sellepärast on väga raske nende järele valvata tavapärase õpetusmeetoditega, anda tavapäraseid hindeid jms. Nende programmide sisseseadmine eeldab koolilt ja õpetajatelt liberaalset mõtteviisi ja ettevõtlikku suhtumist

b) **Rahastamine**

Väga sageli edendavad neid programme valitsusvälised organisatsioonid ja teised haridussüsteemivälised organisatsioonid ning need programmid viiakse ellu väljaspool ametlikku õppekava. Selleks on vaja rahalisi lisaressursse. Näiteks ei pruugi need programmid võimaldada õpetajate tasustamist õpilasettevõtetele pühendatud lisatöö eest või reisikulude tasumist üleriigilistel või rahvusvahelistel messidel osalemise korral jms.

c) **Õpilaste ja õpetajate lisakoormus**

Need programmid nõuavad nii õpilastelt kui ka õpetajatelt väga palju. Miniettevõtte korraldamine on aeganõudev tegevus. Seepärast on programmi algul hea motivatsioonitaseme saavutamine väga oluline, mis määrab selle, kui edukad on õpilased ja kuidas nad õpivad programmi jooksul. Siiski võib õpilaste jaoks olla raske ühendada töö õpilasettevõttes eduga teistes ainetes, mis kuuluvad õppekavasse. Mis puutub õpetajatesse, siis õppekava ülekoormatuse tõttu ei pruugi paljudele neist jääda piisavalt aega ettevõtluse õpetamiseks ning õpilasettevõtete asutamiseks ja korraldamiseks. Koolivälise tegevuse pakub õpilastele palju võimalusi ja kasu, kuid toob ka kaasa sellise tegevuse järelevalve ja turvalisuse probleemid. Õpetajad peavad viibima õhtuti koolis nii juhendamiseks kui ka kooli turvalisuse huvides.

d) **Õpetajate lisatöö** väärtustamise ja tasustamise nappus

Nagu eespool mainitud, nõuab õpilasettevõtteprogrammide korraldamine tihti õpetajatelt erakordset pingutust, mis ei mahu tavapära jaoks õppetundideks ette nähtud aega. Tavaliselt on õpetajatel suur töökoormus ja palju tunde. Kui seda lisapühendumist ei tunnustata ega tasustata, võib see kaasa tuua motivatsioonipuuduse sellises tegevuses osalemise suhtes. Seepärast võib õpilasettevõtete programmide lisamine koolide õppekavva olla suure tähtsusega.

e) Programmid eeldavad õpetajatelt **uusi õpetusmeetodeid**;

Nende programmide korraldamine eeldab, et õpetajad muudaksid oma traditsioonilist pedagoogilist lähenemisviisi. Kui algul annab õpetaja edasi algteadmisi ja selgitab õpilastele peamisi äritermineid, siis edaspidi läheneb tema funktsioon rohkem abistaja, nõuandja või

vaikse vaateleja omale. Õpetaja annab vastutuse otsuste tegemise eest edasi õpilastele, sest oma õpingute eest ise vastutades arendavad noored ettevõtlikke omadusi ja ettevõtlusoskusi. Sellepärast on vaja õpetajaid hoolikalt valida ja ette valmistada. Tutvustavas ettevalmistuses peaks keskenduma sellele, kuidas õpilasettevõtet korraldada, pedagoogilisele metoodikale seoses rühma- ja projektitööga, ning lisaks peaks selline ettevalmistus hõlmama teadmisi eesmärkide ja oskuste kohta, mida õpilased peaksid selle tegevuse kaudu saavutama.

f) **Nõuandjate/vabatahtlike** leidmine väljastpoolt;

Sidemete arendamine ärimaailmaga ning äriettevõtetest tulevate juhendajate ja nõuandjate kättesaadavus on koolide õpilasettevõtteprogrammide edu põhielement. Samal ajal kui õpetaja roll on peamiselt abistada ja hõlbustada siirdumist programmi ühest etapist teise, vajavad õpilased nõuandjaid tegelikest äriühingutest, kes annavad oma kogemuste näol lisaväärtust ning aitavad neil äri ja ettevõtluse kohta rohkem õppida. Mõnikord võib olla väga raske leida piisavalt nõuandjaid äriettevõtetest, sest ettevõtjad ja äritegelased on selgelt väga hõivatud inimesed. Eriti isoleeritumates piirkondades ei pruugi koolidel olla võimalust valida nii suure arvu ärinõuandjate vahel, kui nad sooviksid. Nende programmide edu sõltub suurel määral vabatahtlikuna osalema nõustuvate äritegelaste ja kohalike ettevõtete heast tahtest ja kättesaadavusest.

g) Teiste õpetajate ja koolidirektorite **tunnustuse** puudumine;

Koolid peaksid kõikidel tasanditel alates direktoritest ja juhatajatest tunnustama seda, kui tähtis on, et noored arendaksid ettevõtlikku ellusuhtumist ja ettevõtlusoskusi, ning õpilasettevõtteprogrammide tõhusust selles suhtes. Nad peaksid selle uue pedagoogilise lähenemisviisi omaks võtma ning toetama õpetajaid selle rakendamisel. Paljud õpetajad panevad pahaks seda ajakulu, mis tekib koolides ettevõtluse õpetamise ja õpilasettevõtteprogrammide tõttu. Selles suunas, et kõik personali liikmed tunnustaksid õpilasettevõtteid kui hariduslikult väärtuslikku nähtust, jääb veel palju tööd teha. Ametivõimud peaksid olema aktiivsemad selle eesmärgi saavutamisel.

h) Õiguslikud ja halduslikud **takistused**;

Mitmes riigis seisavad õpilasettevõtteprogrammid vastamisi praktiliste raskustega, mis on seotud õiguslikku või bürokraatlikku laadi probleemidega. Tegelikult ei ole õpilasettevõtete õiguslik staatus selge ning puuduvad konkreetsed eeskirjad seoses halduskorra, maksude, sealhulgas käibemaksu tasumise, kindlustuse ja vastutusega jms. Õpilasettevõtteid tuleks õigustatult käsitleda kui pedagoogilist vahendit ning nende suhtes ei tohiks rakendada sellist haldus- ja maksukoormust nagu tegelike äriühingute suhtes, sest sellega luuakse tõsine takistus nende rakendamisele koolides. Mõnes riigis ei ole võimalik neid programme ametlikult tunnustada, sest äriühingute maksustamise seadusega ei võimaldata erandit haridusprogrammide suhtes (*seda küsimust on edasi käsitletud 6. jaos*).

i) **Ametivõimude** toetuse või heakskiidu puudumine.

Üks peamisi takistusi, mille riikide eksperdid esile tõstsid, on ametivõimude (eriti haridusministeeriumi) ebapiisav toetus õpilasettevõtete programmide edendamisele koolides. Et koolidel ja õpetajatel on teatav sõltumatus otsustada, milliseid kursusi õpilastele pakutakse, ning koolid ja haridusringkonnad ei ole ettevõtlust kui õppeainet laialt tunnustanud, on propageerimine ja veenmine omal kohal. Selles suhtes on oluline, et haridusministeeriumidel oleks aktiivne funktsioon. Nendele programmidele koha leidmine koolide õppekavas – ühe võimalusena ettevõtluskultuuri edendamine laiema eesmärgi raames – oleks oluline samm. Kui koolid saaksid anda seda programmi õppekavasiseselt, suurendaks see õpetajate

motivatsiooni. Kui programm on õppekava osa, on võimalik ka õppekava kavandada nii, et õpilaste töökoormus ei ole liiga suur. Lõpuks vastutavad ametivõimud ka ebajärjepideva õigus- või haldusraamistiku eest, mis mõnikord pärsib sellise tegevuse rakendamist koolides (*neid küsimusi on edasi käsitletud 6. jaos*).

4.3. Kvantitatiivsed andmed programmide rakendamise kohta

Käesolevas jaos ja järgnevas tabelis on **hinnanguliselt** antud **õpilasettevõtete programmide leviku määr keskkoolis** seoses haridusasutuste kaasatuse ja õpilaste osalemisega. Need hinnangud põhinevad kvantitatiivsetel andmetel, mis on kogutud selleks määratud riiklike ekspertide vastutusel. Mitmes riigis ei olnud sedalaadi teavet kõikide olemasolevate programmide kohta võimalik saada. Sellest hoolimata kaasati ka nendel juhtudel uuringutesse enamik olemasolevat tegevust ning peamisi neist käsitleti kvantitatiivselt. Et nende hinnangute aluseks olevad arvud ei kajastanud kõiki Euroopas elluviidavaid programme, on programmide leviku määra ja eriti õpilaste osalust tõenäoliselt alahinnatud. Sellepärast tuleks neid arve käsitleda kui kättesaadaval teabel põhinevat võimalikult ligilähedast hinnangut tegeliku olukorra kohta.

Õpilasettevõtteprogrammides osalevad õpilased on ikka veel vähemuses. Õppeaastal 2003/2004 oli sellises tegevuses osalevate keskkooliõpilaste suhtarv enamikus riikides alla 1% koguarvust. Riigid, kus õpilaste osalemine oli hinnanguliselt kõige suurem (üle 2%), olid **Iirimaa, Leedu, Austria, Ühendkuningriik ja Norra**.

Igal aastal osaleb ELi 25 liikmesriigi ja Norra keskkoolides nendes programmides hinnanguliselt **vähemalt 200 000 õpilast** (ehkki tegelik arv on tõenäoliselt suurem). Selle arvu aluseks on valim igas riigis kõige laiemalt levinud programmidest nende seast, mis on loetletud lisas esitatud nimekirjas.

Kuna neid programme ei tohiks õpilastele peale suruda, vaid pigem propageerida ja kättesaadavaks teha neile, kes võivad olla huvitatud, on pikemas perspektiivis palju märkimisväärsem nende koolide arv, kes on otsustanud seda võimalust oma õpilastele pakkuda.

Riigid, mille keskkoolides need programmid tunduvad olevat laiemalt levinud (hinnanguliselt osaleb 40–50% kõikidest keskkoolidest), on **Iirimaa**, kus on väga mitmesugust õpilasettevõtete tegevust ning enamik tegevust on kaasatud ametlikku õppekavva kuuluvatesse programmidesse, ning **Ühendkuningriik**, kus eriti programm *Young Enterprise* on pikaajaline ja juba traditsiooniks kujunenud. Kõikide ülejäänud riikide keskkoolides on osalusmäär hinnanguliselt 3–15%. Sellest hoolimata suureneksid isegi väikseimad koolide osalusmäärad 10–20%ni, kui vaadelda ainult **keskkooli vanemat astet**.

Kõikides riikides (välja arvatud **Norras**) osaleb valdav enamik õpilasi selles tegevuses **keskkooli vanemas astmes**. Mõnes riigis miniettevõtteprogramme keskkooli nooremas astmes isegi ei pakuta.

Mis puutub nende rakendamisse **üldhariduses või üldkeskhariduses**, mitte **spetsialiseeritud keskhariduses** (kutse-, tehnika- ja kommerts-koolid), siis on pilt üsna kirev: sellistes riikides nagu **Saksamaa** ja **Rootsi** on osalus üldhariduskoolides märkimisväärselt suurem ning teistes, nagu **Austria** ja **Tšehhi Vabariik**, on olukord vastupidine.

Saadaval olnud piiratud teabest osalemise kohta **soolise** liigenduse alusel ilmneb hea tasakaal poiss- ja tütarlaste vahel, kusjuures tütarlaste osalus oli mõnel juhul isegi suurem (nt *Junior Achievement*'i ettevõtteprogrammides **Eestis** ja **Lätis**, kus naissoost osalejaid oli rohkem kui 60% osalejate koguarvust).

Kreekas ja **Türgis** ei tegutse praegu ühtegi programmi, mis põhineksid õpilaste miniettevõtete korraldamisel. Siiski käivitatakse **Kreekas** alates 2005/2006. õppeaastast suurem algatus (vt punkt 6.1). Toetudes käesoleva aruande tulemustele käivad ka **Türgis** ettevalmistused, et lülitada õpilasettevõtted kutsehariduse õppekavadesse.

Hispaania, Itaalia, Madalmaade, Rumeenia ja **Slovakkia** kohta ei olnud kvantitatiivseid andmeid võimalik saada.

TABEL: ÕPILASETTEVÕTETE HINNANGULINE LEVIK KESKKOOLIDES

	Belgia ⁸	Belgia ⁹	Tšehhi Vabariik	Taani	Saksamaa	Eesti	Prantsusmaa	Iirimaa	Läti	Leedu	Luksemburg	Ungari	Austria	Poola	Soome	Rootsi		Norra
Osalevate keskkoolide hinnanguline arv 2003/2004. õa (noorem ja vanem aste, kõik kooliliigid)	20–25 %	25–30 %	3–5%	3–5%	5–10 %	5–10 %	3–5%	40–50 %	5–10 %	5–10 %	25–30 %	15–20 %	10–15 %	5–10 %	3–5%	10–15 %	40–50 %	30–40 % ¹⁰
Programmide valimis osalenud õpilaste arv 2003/2004. õa ¹¹	1500	4989	6375	1271	10 532	504	4432	13 656	685	2450	168	5470	16 300	19 913	1199	10 050	45 982	45 592

⁸ Andmed prantsuskeelse kogukonna kohta.

⁹ Andmed flaami kogukonna kohta.

¹⁰ See protsendimäär on välja arvatud põhi- ja keskkoolide koguarvu suhtes, sest ka põhikoolides on **miniettevõtteid** ning Norra süsteemis on põhiharidus ja keskkooliduse noorem aste sageli omavahel ühendatud. Ainult keskkoolide suhtes oleks see protsendimäär tõenäoliselt suurem.

¹¹ Arvud igas riigis mõnede kõige laiemalt levinud programmide valimist, mis on loetletud lisas esitatud nimekirjas.

4.4. Hindamine ja mõju

Käesoleva jao eesmärk on anda ülevaade vahenditest, mida praegu kasutatakse nende programmide kvaliteedi ja tõhususe **hindamiseks** ning olemasolevateks uuringuteks eesmärgiga mõõta nende lõplikku **mõju**.

– *Programmide hindamine*

Õpilasettevõtete programmide hindamise eesmärk on mõõta või määrata:

- a. õpilaste omandatud oskusi;
- b. kujunenud suhtumist ja kavatsusi seoses ettevõtlusega;
- c. programmi väärtustamist õpilaste poolt.

Mitte kõiki õpilasettevõtete programme ei hinnata korrapäraselt, ehkki enamikul juhtudel kogutakse programmi ajal ja/või selle lõppedes tagasisidet õpetajatelt ja õpilastelt. Seda võib pidada kõige lihtsamaks ja kõige rohkem kasutatavaks hindamismetoodikaks ning selleks kasutatakse selliseid vahendeid nagu:

- õpilaste enese**hinnang** küsitluslehtede kaudu;
- õpilaste koostatud dokumendid ja **aruanded**, mida hindavad õpetajad, ärinõuandjad või programmi edendava organisatsiooni personal;
- õpetajate või ärinõuandjate koostatud ülevaated õpilaste ja miniettevõtte kui terviku **tulemuslikkuse** kohta;
- küsitluslehed, mida täidavad **õpetajad**.

Mitmetes programmides on ühendatud kaks hindamisvahendit: üldine uuring, mis põhineb õpilaste koostatud küsitluslehtedel, ning kirjalik aruanne, milles palutakse õpilastel hinnata oma konkreetseid kogemusi, et saada kvalitatiivsem hinnang.

Kuna õpetaja on nendes programmides abistaja, kes käib kaasas miniettevõtte tegevusega eri etappidel, toetab õpilasi ning annab kogu protsessi jooksul abi ja nõu, saab **õpetaja/ettevalmistaja** anda vahetu hinnangu, mis põhineb pideval vaatlemisel, kuidas õpilased täidavad neile määratud ülesandeid, milliseid algatusi nad teevad, kuidas nad lahendavad praktilisi probleeme jms.

Uuring osalevate õpilaste kohta tuleks eelistatavalt teha nii tegevuse alguses kui ka lõpus, et oleks võimalik mõõta muutusi suhtumises ja omandatud uusi oskusi (nii üldoskusi kui ka ärioskusi). Mõnes programmis korraldatakse õppeaasta lõpul korrapäraselt telefoniküsitlusi teatava arvu õpilastega.

Hindamistulemuste maksimeerimiseks on soovitatud kasulikke meedet, mis seisneb selles, et oskuste ja suhtumise omandamisel tehtud edusammude hindamiseks ette nähtud uuringuid tuleks võrrelda teabega valitud õpilasarühmadelt, kes **ei osalenud** õpilasettevõtete programmides, tõstes seega esile lisaväärtuse, mille said tegevuses osalenud õpilased.

Riikliku õppekava struktuuri raames tegutsevate programmide hindamine on tõenäoliselt regulaarsem, näiteks eksamite teel (nagu **Austrias**, kus programmid on riigieksamite osa) või riiklike inspektorite poolt koolides õpetamise ja õppimise kvaliteedi hindamise teel (nagu näiteks **Iirimaa**l).

Tavaliselt teostavad hindamist programme edendavad organisatsioonid üleriigilise parima õpilasettevõtte konkursi raames. Hindamine toimub ka sel teel, et toetavad organisatsioonid analüüsivad kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid andmeid.

Harvemini kasutatakse selliseid hindamisvahendeid nagu:

- **eksam** programmi lõpus;
- hindamine **sõltumatu** üksuse või komitee poolt;
- **fookusrühmauringud** programmi lõpus.

Eksami programmi lõpus saab kõige tõhusamalt korraldada praktika kaudu, s.t õpilased osalevad programmi lõpul äriüritusel või juhtumiuuringus, kus nad saavad konkreetselt rakendada omandatud oskusi ja kontseptsioone samal ajal, kui nende käitumist hinnatakse. Näiteks töötavad õpilased terve päeva virtuaalses äriühingus, tegeldes laiahaardeliste ärijuhtumite ja ettevõtlusega seotud küsimustega, täites eri ülesandeid ja sooritades eri tehinguid, et näidata omandatud oskusi ja oskusteavet äriühingu juhtimiseks.

Cambridge'i Ülikooli rahvusvaheline eksamikomisjon korraldab **Young Enterprise'i rahvusvahelist eksamit** eesmärgiga mõõta teadmisi ja oskusi, mida õpilased on omandanud *Junior Achievement – Young Enterprise*'i ettevõtteprogrammis osaledes. Eksam põhineb täiesti fiktiivse miniettevõtteprogrammi juhtumiuuringul, mis saadetakse osalejatele enne eksamit. Seejärel on õpilastel aega arutada kaasõpilaste ja ärinõuandjatega oma õpilasettevõtte kogemusi võrreldes kõnealuse juhtumiuuringuga. Eksami eesmärgiks on hinnata, mida õpilane on õpilasettevõtte kogemuste kaudu tegelikult saanud, ja see rajaneb nendel põhioskustel, mida iga osaleja suudab arendada. Tegu on vabatahtliku kvalifikatsiooniga, mis on avatud *JA-YE Europe*'i võrgus osalejatele kõikides riikides. See võimaldab saavutuste rahvusvahelist tunnustamist rahvusvaheliselt kokku lepitud standardi kohase tunnustuse abil.

Veel üks kasulik hindamisvahend on **fookusrühma** korraldamine, kus õpetajad ja õpilased saavad üksikasjalikult arutada ja analüüsida programmi tugevusi ja nõrkusi, õpilaste ees olnud raskusi ja omandatud oskusi. Selline fookusrühm võidakse korraldada nii enne programmis osalemist kui ka selle lõpus (seda lähenemisviisi kasutatakse näiteks **Irimaal** üleminekuaasta *Get Up and Go* miniettevõtteprogrammi ja *Junior Achievement*'i ettevõtteprogrammi puhul).

Esile on tõstetud (mitte küll nii sageli kasutatavat) metoodikat, mille puhul hindab programmi sõltumatu asutus väljastpoolt.

Euroopa praktikaettevõtete võrk rakendab **EUROPENi kvaliteeditunnistust**, millega seatakse sisse ühised reeglid virtuaalsettevõtete hindamiseks. Kvaliteedikriteeriumide kehtestamist Euroopa tasandil toetas komisjon programmi Leonardo da Vinci kaudu.¹²

Miniettevõtteprogrammide **tõhus hindamine** võimaldab edu tunnustada, teha kindlaks raskusi valmistavad valdkonnad ning töötada välja kavad kindlakstehtud puuduste kõrvaldamiseks. Hindamisel peaks kooli juhatus püüdma arvestada kõikide miniettevõtteprogrammis osalejate, sealhulgas õpilaste, miniettevõtete koordinaatorite, õpetajate, äriühingondadest ja kohalikust kogukonnast tulnud vabatahtlike, vanemate ja edendavate organisatsioonide seisukohti ja arvamusi.

- *Programmide mõju*

¹² Lisateavet „Minimaalsete kvaliteedikriteeriumide analüüsi ja väljatöötamise” kohta võib leida EUROPENi veebilehelt www.europen.info/leonardo.

Mõjuanalüüsiks esitatakse järgimisi põhinäitajaid:

- a) õpilastes tekkinud **suhtumine** ettevõtlusse;
- b) pärast õpinguid **ettevõtte asutanud** õpilaste arv.

Teise näitaja puhul võiks uuringutes üldisemalt esile tõsta seda, kuidas ja millisel määral on need programmid olnud **õpilastele abiks pärastpoole**. Lisaks ettevõtte asutanud õpilaste arvule võiks anda teavet ka lõpetajate edasise karjääri kohta, s.t millised töökohad neil on ja nende tööhõivemäär. Tingimata peaks võrdlema neid arve arvudega, mis käsitlevad sellistes programmides mitteosalenud õpilasi.

Miniettevõtteprogrammide mõju õpilastele **ei uurita** praegu Euroopas **piisavalt**. Riigi tasandil ja konkreetsete programmide suhtes on seni korraldatud väga vähe uuringuid.

Siiski **kinnitavad** saadaval olnud piiratud andmed nende programmide tõhusust ettevõtlusvaimu olulisel edendamisel noorte hulgas.

Aastal 2002 korraldas *Young Enterprise Sweden* uuringu õpilaste kohta, kes olid osalenud miniettevõtteprogrammis *Young Enterprise* alates 1980. aastast.¹³ Järeldati, et **7%-l uuringule vastanud õpilastel oli jätkuvalt ettevõtte ning 13% nende hulgast oli vahepeal oma ettevõtte asutanud**. See määr kaldus vanuse kasvades suurenema. **Vanuserühmas 29aastased ja vanemad kasvas see 19%ni**. Aastate jooksul on endised YE õpilased oma ettevõtete kaudu võtnud tööle 16 000 inimest.

Enamik (87%) õpilasi uskus, et programmis osalemise tulemusel olid kasvanud nende teadmised äriettevõtte korraldamise kohta ning nende võime probleeme lahendada. Samuti mainisid nad, et kasvanud oli nende enesekindlus ja võime töötada koos teistega.

Sarnaseid tulemusi andis hilisem uuring, mille korraldas *Young Enterprise Norway*.¹⁴ Programmis osalenutest 9,7% oli asutanud oma äriühingu pärast keskkooli lõpetamist ning **20,5% oli asutanud oma äriühingu 25–34aastaselt**. Norra riigi tasandil oli võrreldav näitaja 25–34aastaste hulgas arvutuslikult 4,5%.¹⁵

Norra uuring näitab, et 30% nendest, kes asutavad pärast keskkooli lõpetamist oma ettevõtte, on naised ning 50% ärijuhtidest on naised. Norras kuulub naistele 19% omanike koguosalusest, 11,3% juhatuse esimehi ja 16,5% juhatuse liikmeid on naised. See näitab, et miniettevõtteprogrammid võivad mõjutada ka naiste osakaalu suurenemist tippjuhtimises. Tundub, et nende programmide rakendamine avaldab soodsat mõju meeste ja naiste vahelisele võrdõiguslikkusele seoses juhtivatele ametikohtadele jõudmisega äriühingutes.

Selle tegevuse mõju kinnitab hiljutisem (2005. aastal avaldatud) uuring, mis annab 29aastaste ja vanemate lõpetajate seas äriühingu loojate määraks 26,6%.¹⁶ Kokku on 16,6% miniettevõtteprogrammis osalejate hulgast asutanud ühe või mitu äriettevõtet (eelnend uuringus oli see näitaja 9,7%).

Belgias flaami kogukonnas viimase kolme aasta jooksul miniettevõttes osalenud õpilaste hulgas korraldatud uuringu¹⁷ tulemustest ilmnes, et üheksal noorel kümnest on väga positiivne

¹³ *Ung Företagsamhet*. „What has happened afterwards?“. CMA – Centre Market Analysis AB, 2002.

¹⁴ M. Luktvaslimo. „What happened later?“. 2003.

¹⁵ Kolvereid ja Alsos, arvud alates 1997. aastast.

¹⁶ M. Haugum. Ungdomsbedrifter og entreprenørskap 2005. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer.

¹⁷ VLAJO, 2001.

suhtumine ärimaailmasse ning iga viies noor märkis, et ta sooviks asutada lähema viie aasta jooksul oma ettevõtte.

Saksamaal näitasid 2003/2004. õppeaastal JUNIORis osalenute hulgas korraldatud sisehindamise tulemused, et rohkem kui 80% nende hulgast usub, et nende arusaam majandus- ja ettevõtlusküsimustest on täiustunud ning iga kolmas näeb võimalust asutada oma äriettevõtte.

Euroopa Juuniorettevõtete Konföderatsioon JADE korraldas pilootuuringu,¹⁸ mis käsitles ettevõtlusvaimu ja enesekindluse arengut nendes, kes osalesid kõrghariduse omandamise ajal juuniorettevõtete programmis. Uuringu järeldest ilmneb, et 80% küsitletutest näitas üles eneseusku, 98% näitas üles võimet muutuda ning 79% näitas üles võimet arendada oma loovust. Selles suhtes ilmneb, et osalejad on täielikult omandanud ettevõtjaomadused, mis sobivad ettevõtlusjuhtide profiiliga.

Junior Achievement –Young Enterprise Europe korraldas uuringu „Ettevõtte 2010 – järgmine põlvkond”.¹⁹ Selles uuringus küsiti 10 000 keskkooliõpilaselt – nii nendelt, kes osalesid, kui ka nendelt, kes ei osalenud JA-YE programmides – nende suhtumise kohta ettevõtlusse. Uuringus võrreldakse 26 riigist saadud tulemusi ning seda on kavas korrata iga kolme aasta järel. Esialgsed tulemused näitavad, et 77% ettevõtlusprogrammides osalenud õpilastest on valmis kaaluma ise endale töö andmist kui ühte karjäärivõimalust ning ettevõtlusalast ettevalmistust mitte saanud noorte jaoks on ise endale töö andmine tunduvalt vastumeelsem kui JA-YE programmides osalenutele.

¹⁸ Professor Renaud Redien-Collot, Advancia Paris ja Mojca Jesenovec, vanemprojektijuht, JADE.
www.jadenet.org

¹⁹ Lõpptulemused saadaval alates 2005. aasta oktoobrist veebiaadressil <http://www.ja-ye.org>.

5. Õnnestumiste kirjeldused õpilastelt

➤ *Miera – banaanihoidjad (Belgia)*

Belgias Diestis VTI Mariändaali Instituudis asutasid kuus õpilast, kes kõik olid sagedased põhjuseta puudujad, õpetaja järelevalve all miniettevõtte Miera. Kõnealune õpilaste rühm muutus väga motiveerituks ja pühendas isegi oma vaba aega ettevõttesse ja oma toote – banaanihoidjate – tootmisse.

Enne oma ettevõttega alustamist ei olnud neil enesekindlust ega enesest lugupidamist ning nad pidasid end vähetähtsaks. Noorte ettevõtlusest saadud kogemuste tulemustel hakkasid nad avastama oma oskusi ja andeid ning said tagasi enesekindluse ja enesest lugupidamise. Lisaks tegi nende suhe õpetajaga läbi positiivse muutuse – õpetajast sai nõuandja. Kaks rühma liiget asutasid väga eduka oma ettevõtte (D'Hondti katusekonstruktsioonid).

➤ *ALCA Bohne GesmbH – kohvi ja teega kauplev praktikaettevõtte (Austria)*

Austrias tegutsev ALCA Bohne GesmbH on kohvi ja teega kauplev praktikaettevõtte, mis asutati 1993. aastal ja see asub Ärijuhtimise Kolledžis Salzburgi piirkonnas (Neumarkt am Wallersee). Õpilaste vanus on 17–18 aastat; praktikaettevõtte töö leiab aset viieaastaste erialaõpingute neljandal aastal.

Eelnevatel kooliaastatel valmistatakse õpilasi ette mitmes asjakohases ärianduse õppeaines, et nad saaksid osaleda praktikaettevõtte töös. ALCA Bohne tulemuslikkus on optimaalne. See ettevõtte on usaldusväärne partner üleriigilisel praktikaettevõtete turul, kus on umbes 950 konkureerijat, mis on Austria praktikaettevõtete konkurentsivõime normaalne. Kõnealune praktikaettevõtte – õpilased ja õpetaja – pakub pikaajalist traditsiooniga ja kvaliteetset haridustööd. Ehkki õpilasettevõtte personal (õpilased) igal õppeaastal muutub, peab ettevõtte kinni oma kõrgetest standarditest, näidates, et sellised programmid nagu õpilasettevõtte mõjutavad hariduse kvaliteeti ennast. ALCA Bohne teeb koostööd kahe tegeliku partnerettevõttega, kes on toetanud õpilasettevõtet kõikide aastate jooksul ning saavad kasu õpilaste oskustest.

➤ *S4S – „Spielmaschine” (Saksamaa)*

Saksamaal asutati oktoobris 2002 JUNIOR-ettevõtte S4S – *Students for Students* (õpilastelt õpilastele). Selle õpilasettevõtte tooteks oli *Spielmaschine* (mängumasin), mis koosnes 166 mängust rühmakohtumiste, seminaride ja sünnipäevapidude jaoks. Iga mäng on liigitatud, hinnatud vastavalt konkreetsetele kriteeriumidele ja varustatud mitmesse ossa jagatud teabega. Selle arendasid välja õpilased ise ja see sai valmis veebruaris 2003. Õpilasettevõttel õnnestus toodet müüa 580 tükki, nende käive oli peaaegu 5000 eurot ning tegelik kasum moodustas sellest peaaegu 2000 eurot, mis tähendas aktsia väärtuse suurendamist umbes 256%ni. Nagu igas JUNIOR-ettevõttes, jagasid õpilased oma töö nelja osakonda: haldus, turundus, tootmine ja rahandus.

Turundusosakond korraldas projekti alguses uuringu ning vastutas pressis ja avalike suhete eest, mis osutusid väga edukaks: televisioonireportaažid, raadioreportaažid ja palju ajaleheartikleid. Turundusosakond valis ka välja eri viise toote müümiseks, nagu laadad, koostöö ühe teise JUNIOR-ettevõttega ja müük Internetis. Tootmisosakond mitte ainult ei vastutanud *Spielmaschine* tootmise eest, vaid pidi ka leidma kõige tulusama viisi toote väljatrukkimiseks.

Kõik õpilased rõhutasid oma kogemustest tõusnud kasu: tõepärase mulje saamine töömaailmast, tutvumine majandusteemadega, isiklike oskuste täiustamine ja teistega koos rühmas töötamise suutlikkuse suurendamine. Mõned õpilased jätkasid seda tegevust ka pärast seda, kui kõnealune JUNIOR-ettevõtte tuli likvideerida.

➤ **R@ – arvutihiired (Eesti)**

Eestis asutati 2003/2004. õppeaastal ühe väikese asula keskkooli vanemas astmes õpilasettevõtte R@. See õpilasettevõtte tegutses õppekavaväliselt.

Õpilasettevõtte tooteks oli riidekattega ja mänguasja välimusega arvutihiir. Hea müügistrateegia tulemusel sai õpilasettevõtte toode Eestis üsna tuntuks ja populaarseks ning ettevõttest kirjutati artikleid ajalehtedes.

Nüüdseks on mõned osanikud keskkooli lõpetanud ja nad õpivad edasi kõrgkoolis. Neil on kavas luua oma äriühing.

See juhtum on Eestis eriti oluline, sest Lõuna-Eesti väikeasulates on suur tööpuuduse määr ja ettevõtlusvaim ei ole laialt levinud. Õpilastele on raske leida isegi kohalikke ärinõuandjaid. Kõik selle rühma liikmed märgivad, et nad on omandanud uue mõttemalli: nad näevad ettevõtlust kui olulist võimalust oma elus. Samuti on nad valmis propageerima õpilasettevõtteid kui tähtsat õppevahendit. Pärast nende edu ja selle kajastamist meedias on õpilasettevõtted muutunud üsna populaarseks nii õpilaste kui ka lapsevanemate hulgas.

➤ **„School Days” – kooli aastaalbum (Iirimaa)**

Iirimaa on *School Days* näide tegelikust miniettevõttest, mille asutasid 16 õpilast ühes Dublini tütarlaste keskkoolis ülemineku-aasta miniettevõtteprogrammi *Get Up and Go* raames.

Veidi varem olid selle kooli abiturientid palunud oma viimase kooliaasta kohta aastaalbumit. Nad palusid ülemineku-aasta õpilastel valmistada see neile miniettevõtteprogrammi raames. Pärast arutelusid ja ulatuslikku turu-uuringut otsustati, et tegu on hea ja teostatava ideega. Miniettevõtte eesmärgiks sai koostada ülevaade 2003/2004. õppeaastast 32-leheküljelise A4 suuruses läikpaberil täisvärvilise albumi kujul.

Reklaami, sponsorluse ja toote müümise kaudu teenisid õpilased 3600 eurot kasumit. Õpilastel oli võimalus saada vahetuid kogemusi äriettevõtte planeerimisest, asutamisest ja korraldamisest. Ideede loomine ja äritegevuse kavandamine olid selle ürituse peamised elemendid, võimaldades õpilastel kindlaks teha võimalikud esimesed sammud, mida on vaja ideede algatamisel ja edasiarendamisel ettevõtte asutamiseks.

➤ **Presnatch – vargusvastased konksud (Rootsi)**

Rootsis põhineb miniettevõtte *Presnatch* ärimissioon lahendusel, mida pakutakse kottide/käekottide varastamise vastu avalikes kohtades, nagu kohvikud, restoranid ja hotellid, suurendades seega küllastajate turvalisust ja mugavust. *Presnatch* valmistas uuendusliku konksu, millega hoitakse ära käekottide vargused restoranides ja baarides. Õpilasettevõtte tegi tihedat koostööd Rootsi politseiga. Õpilasettevõtte arendab, kujundab, turustab ja müüb toodet „Preventor”. Toode paigaldatakse kohvikus, restoranis ja/või hotellis iga tooli juurde laua alla. Külalised saavad oma kotid selle konksu otsa riputada. *Presnatch*’i toode tähendab, et külalised ei pea enam kotte süles hoidma ja see suurendab nende mugavust.

Tootedisaini omandiõiguse tagamiseks taotlesid õpilased Rootsi Patendiametist ainuõigusi „Preventori” suhtes.

Presnatch tegutseb pidevalt kasvaval turul. Praegusel hetkel on ettevõtte toode Rootsis ainulaadne. Ettevõtte eesmärk edaspidiseks on kiire kasv enne konkurentide turulejõudmist. Et tulevikupotentsiaal turul oli väga suur, otsustasid õpilased oma äri jätkata ka ülikooliõpingute ajal.

➤ ***Dogbag – keskkonnasõbralikud koeraväljaheidete kotid (Norra)***

Viis tütarlast keskkooli vanemas astmes asutasid õpilasettevõtte *Dogbag*, mille eesmärk oli luua keskkonnasõbralik koeraväljaheidete kott. Harilikel kottidel on see puudus, et ehkki need on mõeldud orgaanilise aine jaoks, ei lagune need ise, olles seega keskkonnareostuse allikaks. Õpilased leidsid uurimise tulemusel keskkonnasõbraliku plastmaterjali, mis laguneb umbes nelja päeva pärast.

Pärast laenu tagamist esialgse investeeringu jaoks võeti ühendust kohaliku tööstusettevõttega, kes tootis 1000 rulli selliseid kotte. Kotte pakuti müügiks ühes sama piirkonna suures kaubanduskeskuses. Kauplusekett leidis selle idee olevat nii huvitava, et nad sõlmisid õpilasettevõttega lepingu, millega anti kõnealusele kaupluseketile ainuturustaja õigused. Varsti avastati, et 1000 rulli oli liiga vähe ning vaja oli juurde toota.

6. Raamtingimused, toetus ja riigi poliitika funktsioon

6.1. Rahastusallikad ja toetus erasektorist

Enamikul juhtudel algatavad õpilasettevõtete programme **organisatsioonid väljastpoolt** (nt valitsusvälised organisatsioonid) ja mitte haridussüsteem ise, ehkki võidakse saada märkimisväärset toetust avalikult sektorilt. Seepärast ja ka põhjusel, et mõnikord tegutsevad need programmid väljaspool ametlikku õppekava, **ei ole** sellistel programmidel üldiselt **piisavalt rahalisi ressursse**.

Väga sageli põhineb õpilasettevõtete tegevus **erasektori suurel osalusel**, mis kujuneb rahaliseks või mitterahaliseks. Sõltuvalt riigist ja konkreetsest programmist on kasutada olevad **rahalsed ressursid** valdavalt pärit **avalikust** sektorist (nii on see näiteks **Austrias, Prantsusmaal ja Norras**); teistel juhtudel eraldab rahalsed ressursid **erasektor** (näiteks **Tšehhi Vabariigis, Lätis, Madalmaades ja Poolas**). Rahastusallikate ülevaade annab tunnistust väga mitmesugustest olukordadest ja eri lahendustest seoses sedalaadi programmide rahaliste ressursside päritoluga. Kõige sagedamini tuleb suur osa (80% või rohkem) rahast kas avalikust või erasektorist, ja ainult vähestel juhtudel on avaliku ja erasektori rahaline osalus omavahel rohkem tasakaalus (nt **Taanis, Iirimaa ja Rootsis**). See olukord võib viidata mõningastele raskustele avaliku ja erasektori raha ühendamisel.

Riikliku rahastamise raames võib **Euroopa Liidust pärit ressurssidel** olla oluline roll sellise tegevuse arendamisel, nimelt **Euroopa Sotsiaalfondi (ESF)** ja selliste programmide nagu Leonardo da Vinci kaudu. Näiteks **Prantsusmaal** annab ESFi toetus väärtusliku panuse, kiirendades kutsehariduse kohandamist uute majandus- ja sotsiaalingimustega. Tänu ESFi rahalisele toetusele on võimalik anda süstemaatiliselt toetust sidemete loomiseks koolide ja ettevõtete vahel ning Prantsusmaal ettevõtlusprojektide arendamiseks, sealhulgas selliste jaoks, mis põhinevad õpilasettevõtetel keskkooli tasemel tehnilistes ja erialakoolides.²⁰

Ka **Kreekas** on hariduse tegevusprogrammi kohaselt üks peamisi projekte korraldada tehnikakeskkoolide vanemas astmes ja üldkoolides virtuaalsette võtteid. Vastuvõetud virtuaalsette võtte kontseptsioonis arvestatakse juba käesolevas aruandes antud määratlust. Alates 2005/2006. õppeaastast on kõikidel tehnikakoolidel võimalus kahe aasta jooksul osaleda.

Mis puutub erasektorisse, siis tuleb rahaline toetus peamiselt **üksikettevõtetelt, sihtasutustelt ja äriühendustelt**. Mitmes riigis on **pankadel** oluline roll. Mõnel juhul on rahastamise peamine allikas **osalustasu**, mida maksavad koolid ja õpilased.

Rahalise toetuse kõrval on siiski sama olulised või olulisemadki ärimaailma **mitterahalsed panused**. Need seisnevad teadmiste ja kogemuste jagamises programmide korraldamiseks, ärinõuandjate, konsultantide või juhendajate otseses osalemises, õpetajate eriettevalmistuses, vaba sissepääsu võimaldamises ruumidesse ja büroodesse, abis messide ja samalaadsete ürituste korraldamisel jms.

Suurim kasu nendele programmidele tuleb eriti võimalusest toetuda tervele **ärinõuandjate** rühmale, kes annavad oma panuse asjatundlike teadmiste näol, kasvatavad õpilaste huvi ettevõtluse suhtes ning osalevad vahetult programmis kui spetsialistid.

Tuleks rõhutada, et õpilasettevõtteprogrammis osalenud õpilased võivad olla ettevõtete jaoks ainulaadne **tulevaste töötajate allikas**, sest nad on omandanud vahetuid ettevõtluskogemusi

²⁰ Ülevaade ESF programmide kohta aastatel 2004–2006. AXE 3 – Measure 4: Faciliter le passage de l'école au travail.

ja mitmeid oskusi, mis võivad olla dünaamilises organisatsioonis äärmiselt kasulikud. Sageli on see äriettevõtete jaoks oluline argument sellistes programmides osalemiseks.

- **Saksamaal** on alates 1997. aastast programmi JUNIOR sponsoriks *Gothaer* kindlustusselts. Kindlustus ise on osalevate õpilaste ja nende ettevõtete jaoks oluline küsimus. *Gothaer* pakub igale miniettevõttele tsiviilvastutuskindlustust, aga ka tootevastutus- ja õnnetusjuhtumikindlustust. See lisandub koolide tavalisele kindlustusele. Selliselt kavatseb JUNIOR ära hoida miniettevõtete tarbetuid riske. Lisaks on *Gothaeri* ekspersedid nõuandjateks, seminaridel ja eksami vastuvõtjateks miniettevõtete konkurssidel, ning nad annavad abi avalike ja meediasuhete küsimustes.
- **Hispaanial** on pangandusäriühingul *CAJASTUR* oluline osa *Empresa Joven Europea (EJE)* programmis. Pank pakub õpilaste miniettevõtetele intressivaba laenu ja võimalust avada pangakonto ning pangateenustasud on märkimisväärselt väiksemad. Laenu taotlemiseks korraldab miniettevõtte kokkusaamise kohaliku harupanga juhatajaga. Miniettevõttele tuleb esitada äriplaan, mida selgitatakse kokkusaamisel põhjalikult.
- **Rootsis** on *Young Enterprise* välja töötanud oma rahastajate ja partnerite vahelise koostöö mudeli. Kõik piirkondlikud *Young Enterprise*'i harud töötavad selle mudeli järgi. Eesmärk on selgitada, mida rahastajad *Young Enterprise*'i toetamisest saavad. Mudeli järgi on partnerid liigitatud kuld-, hõbe- ja pronkspartneriteks ning sponsorite kasu on alates suure logo eksponeerimisest kõikidel üleriigilistel *Young Enterprise*'i esitlus- ja teabematerjalidel kuni selleni, et partner kasutab *Young Enterprise*'i logo omaenda turunduses.

6.2. Raamtingimused ja toetus avalikust sektorist

Integreerimine õppekavva

Õpilasettevõtete tegevust võib arendada kas kooliprogrammi raames või õppekavaväliselt. Samal ajal kui mõnes riigis kasutatakse mõlemat lahendust, viiakse teistes riikides neid programme ellu peamiselt kooliprogrammi raames (nagu **Tšehhi Vabariigis, Soomes, Iirimaa, Austrias ja Norras**) või peamiselt väljaspool seda (nagu **Belgias**,²¹ **Eestis, Saksamaal ja Rootsis**). Samuti võivad miniettevõtted tegutseda tavaliste koolitundide ajal või siis pärast koolitunde või kooliväliselt, kui õpilased viivad oma ettevõtlusprojekti ellu pärast ettenähtud koolitunde. Kui enamikul juhtudel eksisteerivad need kaks lähenemisviisi kõrvuti, siis mõnes riigis, nagu **Belgias** (prantsuskeelne kogukond), **Eestis** ja **Luksemburgis**, tegutsevad õpilasettevõtete programmid põhiliselt väljaspool tavalisteks koolitundideks ette nähtud aega. Kui kõnealune tegevus on täiesti õppekavaväline, on üks peamisi miinuseid see, et õpetajad peavad programmi jaoks pühendama teatava lisaaja ja ei pruugi alati lisatöö eest tasu saada.

Ehkki õpilasettevõtete programme arendatakse enamikul juhtudel kooli õppekava raames, ei **tunnusta** ega **edenda** haridusvõimud neid üldjuhul piisavalt ning **neid on raske lõimida** ametliku koolikursusega. Praktilised probleemid selle tegevuse ellurakendamisel on seotud õppekavaeesmärkide saavutamise ja igas õppeaines, õppekava ülekoormatusega ning ajapuudusega ainesisu arendamiseks, raskustega õppekavade piire ületava lähenemisviisi kohandamisel teatavate programmidega ning lõpuks ka pedagoogilise personali motivatsioonipuudusega.

²¹ Prantsuskeelne kogukond.

Kui teatav paindlikkuse puudumine võib põhjustada probleeme erijuhtudel, ollakse üldiselt arvamusel, et kõikides riikides **on koolidel piisavalt iseseisvust**, mis võimaldab neil õpilasettevõtete programme ellu rakendada kas õppekavasiseselt või -väliselt. Tõsiseks takistuseks on **koolide ja õpetajate vastumeelsus** nendes programmides osalemise suhtes, kui haridusvõimud neid ei toeta, soovita ega tunnusta.

Õpilasettevõtete **võimaluse** ametlik võtmine riiklikul või piirkondlikul tasandil kehtestatavasse õppekavva avaldab soodsat mõju nende levikuvõimele ja edule, näiteks suurendades õpetajate motivatsiooni ning võimaldades piisavat arvu tunde õpetamise jaoks. Sellest hoolimata on sageli vaja **lisatunde** ja õpilaste koolivälisist tööd, eriti tegelike kaupade või teenustega kauplevate õpilasettevõtete korraldamisel.

Neid programme tunnustatakse riiklikus õppekavas ametlikult rohkem **kutsekeskhariduses**, kus sagedamini on tegu virtuaal- või praktikaettevõtetega kui tegelike äriühingutega (nii on see näiteks **Austrias, Tšehhi Vabariigis ja Soomes**). Teatud juhtudel tunnustatakse või soovitatakse õpilasettevõtete programme riiklikus üldkeskhariduse õppekavas (näiteks **Irimaal, Lätis ja Norras**).

- **Irimaal** on ettevõtlusharidus lisatud vanema astme programmide õppekavva, kuhu kuuluvad *Transition Year, Leaving Certificate Vocational Programme ja Leaving Certificate Applied*. Igas nimetatud programmis võivad miniettevõtted olla õppekava osa.
- **Lätis** nõutakse ettevõtluse õppekavva kuuluvates õppeainetes ärialused ja majandusteadus, et õpilased õpiksid koostama äriplaani ning nad võivad seda teha oma õpilasettevõttes töötades.
- **Norras** on õpilaste ettevõtted ja ettevõtlus lisatud valikainena keskkooli noorema astme (8.–10. klass) praktilise projektitöö õppekavva. Kokku on nendeks antud 228 tundi kolme aasta jooksul. Õpilased võivad valida nende ja teise võõrkeelega vahel. Alates 2006. aastast, mil teine võõrkeel muutub kohustuslikuks, pakutakse praktilist projektitööd eraldi õppekavas, mille õpilased võivad valida.

Piirkondliku tasandi kohta võib tuua näiteid **Saksamaalt**, kus Baden-Württembergi liidumaal aktsepteeritakse programmi JUNIOR projektina 11.–13. klassis ning Baieri liidumaal on 10. klassi keskkooliõpilastel võimalus õppida valikainena miniettevõtte asutamist. Ka **Hispaanias** Astuuria autonoomses piirkonnas on *Empresa Joven Europea* lisatud piirkondlikku keskkoolihariduse noorema astme õppekavva.

Sellega seoses nõustuvad eksperdid, et samal ajal, kui ettevõtlusharidus kui üldeesmärk peaks olema selgelt väljendatud kehtivas õppekavas, tuleks õpilasettevõtete tegevust pakkuda kui **võimalust selles õppekavaraamistikus**. Programmide ellurakendamisele tuleksid kasuks õiguslikud alused, samas kui koolidele tuleks jätta võimalus valida eri viise ja otsustada, kas lisada selline tegevus oma programmi või mitte. Seepärast ei tohiks õpilasettevõtete tegevust peale suruda, vaid see on soovituslik. Selle arendamine peaks olema ametlikus õppekavas heakskiidetud võimalus.

Õpetajate ettevalmistamine ja toetamine

Tõsine takistus õpilasettevõtete tegevuse laiema leviku ees on asjaolu, et õpetajatel **napib asjakohaseid oskusi** (ja sellest tulenevalt ka motivatsiooni), kuidas korraldada ettevõtlusprojekti klassiruumis. Selline tegevus ei eelda ainult eriteadmisi, vaid ka õpetusmetoodika muutmist, sest õpetaja roll liigub pigem abistaja funktsiooni suunas.

Õpetajaid, kes hakkavad koolides osalema õpilasettevõtteprogrammide arendamises, on vaja hoolikalt valida ja ainega tutvustada. Tutvustamise käigus tuleks anda ettevalmistus aktiivseks õpetamiseks ja õppemetoodikaks, asetades rõhku rühmatööle.

Rahaliste ja personaliressursside piiratus koolides, eriti kui õpilasettevõtete programmid ei ole õppekavas tunnustatud valik, tähendab, et need õpetajad, kes vajavad ettevalmistust ja toetust miniettevõtete õpetamiseks, ei pruugi seda alati saada.

Kui põhiettevalmistust annavad õpetajatele tavaliselt organisatsioonid väljastpoolt (nagu valitsusvälised organisatsioonid), siis enamikus riikides on **puudus süstemaatilise ettevalmistusest** (nii algõppest kui ka töö käigus õppimisest), mida annaksid või toetaksid ametivõimud selle kohta, kuidas ettevõtlusprojekte koolis ellu rakendada. Ka ei julgusta koolid mõnikord õpetajaid sellist ettevalmistust pakkumise korral kasutama.

Lisaks sellele ei tunnustata või ei tasustata sageli õpetajate **lisatööd** õpilasettevõtete väljaspool tavalisteks koolitundideks ette nähtud aega ning seega pärsitakse veelgi õpetajate osalemist selles tegevuses.

Avaliku sektori toetus õpilasettevõtete programmidele

Enamikus riikides saavad õpilasettevõtete programmid teataval määral (rahalist või muud) **toetust** ametivõimudelt. Siiski peetakse selle toetuse taset sageli **ebapiisavaks** selleks, et kõnealune tegevus saaks oluliselt laieneda.

Kõige tavalisem ametivõimudelt saadava toetuse vorm on **rahaline**. Nagu eespool mainitud, tulevad mõnes riigis rahalised ressursid nende programmide teostamiseks peamiselt avalikust sektorist. Siiski ei ole riigi toetus paljudel juhtudel süstemaatiline, vaid pigem projektidel põhinev, või seda antakse ainult kohalikul tasandil, seega ei julgustata pikaajalist kavandamist ja nende programmide edasist laienemist.

Mõnes riigis on ametivõimud seadnud sisse struktureeritud **koostöö valitsusväliste organisatsioonidega**, kes vastutavad õpilasettevõtete programmide korraldamise eest, kaasates neid organisatsioone riikliku ettevõtlushariduse strateegia väljatöötamisse (**Taanis, Norras**).

Norras on *Young Enterprise Norway* valitsuse oluline partner paljude meetmete ellurakendamisel, mis on esile tõstetud valitsuse *ettevõtlushariduse strateegias*. *Young Enterprise Norway* jaoks eraldavad riigi raha kohalike omavalitsuste ja regionaalarengu ministerium, kaubandus- ja tööstusministerium ning haridus- ja teadusministerium.

Nende programmide aktiivne **edendamine** ametivõimude poolt õpetajate ja koolide hulgas võib olla väga oluline nende programmide levikul. **Belgias** saadab ministerium koolijuhtidele kutsekirjad, et julgustada neid programmis osalema. **Poolas** vastutavad miniettevõtteprogrammide edendamise eest kooliinspektorid. Üldiselt on sedalaadi propageerimine enamikus riikides siiski juhuslik või mitte piisavalt intensiivne ega süstemaatiline.

Soomes antakse koolidele rahalist toetust, et praktikaettevõtted saaksid tegutseda, ning avaliku sektori foorumites (nt haridusameti veebilehekülgedel) tagatakse nende pidev käsitlemine. Samuti saadab haridusamet kõikidele Soome koolidele julgustuskirja ja infobroüüri, milles kutsutakse neid osalema ettevõtteprogrammis *Young Enterprise*.

Nagu ka eespool rõhutatud, on kõnealuse tegevuse ametlik **tunnustamine** kriitiliselt oluline selle edu suhtes. Samas kui mitmes riigis on tagatud ühel või teisel kujul tunnustamine, ulatub

see lihtsalt moraalsest toetusest (nt ministeeriumi deklaratsioon või avaldus) konkreetsemate ja tõhusamate meetmeteni, nagu õpilasettevõtete lisamine soovitatava valikuna õppekavade raamistikku.

Austrias on õpilasettevõtete programmid kohustuslikud või soovituslikud igat liiki tehniliste ja kutsekeskkoolide, kolledžite ja akadeemiliste asutuste õppekavas. Kõnealusel juhul tasustavad ja tunnustavad ametivõimud õpetajaid selle tegevuse korraldamise eest ja võimaldavad neile täiendõpet. Ka mõlema Austrias tegutseva programmi (praktikaettevõtte ja Junior) tegevuskeskusi rahastab avalik sektor.

Mõnes riigis seistakse õpilasettevõtete korraldamisel vastamisi tõsisemate praktiliste raskustega, mis on tingitud ebaselgest **õigus-** ja **haldusraamistikust** (näiteks õpilasettevõtete maksustamise suhtes). Seda probleemi käsitletakse konkreetset punktis 6.3.

Eksperdirühmal on palutud kindlaks teha **näitajad**, et mõõta mil määral toetab riigi poliitika õpilasettevõtete tegevust ja üldisemalt praktikaõppel põhinevat ettevõtlusharidust. Järgnevalt on esitatud need näitajad kui võimalikud vahendid riigi poliitika hindamiseks selles valdkonnas.

Toetava poliitika kujundamise näitajad kõnealusel valdkonnas:

- 1) ettevõtlushariduse edendamise **üldstrateegiat** arendab valitsus;
- 2) olemas on konkreetne **õigus-** või **haldusraamistik** või **kokkulepe**, millega tunnustatakse õpilasettevõtteid kui pedagoogilist vahendit ja tagatakse, et nende tegevust ei takistata;
- 3) haridusvõimud **tunnustavad** või **soovitavad** õpilasettevõtete programme ametlikult rakendada üld- ja kutsekeskhariduses ning antakse suuniseid nende programmide ellurakendamiseks;
- 4) **koolidel on paindlikud võimalused**, iseseisvus ja vabadus asutada õpilasettevõtteid kas õppekavasiseselt või koolivälise tegevuse raames ning koole julgustatakse seda meetodikat kasutama;
- 5) õpetajad saavad algõppe või töö käigus antava väljaõppe raames **eriettevalmistust** selleks, kuidas korraldada klassis õpilasettevõtete programme;
- 6) tunnustatakse ja tasustatakse **õpetajate** pingutusi ja lisatööd, mille nad pühendavad õpilasettevõtete programmidele;
- 7) õpilasettevõtete programme edendavad **organisatsioonid väljastpoolt** (nagu valitsusvälised organisatsioonid) saavad toetust ametivõimudelt ja/või neil on ametivõimudega kokkulepe, mis käsitleb kõnealuste programmide rakendamist koolides.

6.3. Õpilasettevõtete õiguslik staatus ja haldamine

Mõnes riigis seisavad õpilasettevõtted vastamisi halduse ja maksustamisega seotud probleemidega, mis on tingitud miniettevõtete ebaselgest õiguslikust staatusest, kui neil on reaalne majandustegevus.

Kui rahandusvõimud ei tunnusta neid kui pedagoogilist vahendit ja/või nende suhtes ei kohaldata konkreetseid eeskirju, võidakse miniettevõtetelt nõuda samade haldusnõuete täitmist kui tegelike äriühingute puhul.

Teadad on antud eri ulatusega probleemidest näiteks **Tšehhi Vabariigis, Eestis, Lätis, Poolas, Hispaanias ja Rootsis.**

Konkreetsed õigus- või haldusraamistiku või rahandusvõimudega sõlmitud kokkuleppe puudumine võib avaldada olulist mõju koolide osalemisele ning **takistada** nende programmide rakendamist, kui õpetajate ja koolidirektorite mured keskenduvad põhiliselt kõnealuse tegevuse majanduslikele ja õiguslikele aspektidele.

Peamised praktilised probleemid võib kokku võtta järgmiselt:

- bürokraatlike menetluste ja halduskorra täitmine;
- maksuküsimused: tulumaksu ja käibemaksu tasumine;
- raamatupidamisarvestuse probleemid;
- miniettevõtete ning neis osalevate õpilaste ja õpetajate rahaline ja üldine vastutus;
- koostöö puudumine tegelike ettevõtetega ja pangatehinguid ei saa sooritada;
- võimalikud kaebused olemasolevatelt tegelikelt äriettevõtetelt (konkurentsiküsimused).

Teadad on juhtumeid, kui koolidirektor ei ole lubanud koolis õpilasettevõtete tegevust, kartes probleeme seoses ebaseadusliku tegevuse kontrollimisega ametivõimude poolt. Samuti on näiteid, mille puhul kohalikud ametivõimud on sekkunud õpilasettevõtete tegevusse või sellisesse üritusse nagu mess, osutades vajadusele järgida samu reegleid ja täita samu dokumente, mida seadusega nõutakse ametlikult registreeritud äriettevõtetelt.

Sellises ebasoodsas stsenaariumis ei saa õpilasettevõtted majanduselusel täiel määral osaleda. Sedalaadi olukord loob olulisi **tõkkeid** õpilasettevõtete arengu ja õpilaste õppetöö suhtes, sest nende meetodikate puhul põhineb õppimine praktilisel kogemusel. Et õpilasettevõtted ei ole juriidilised isikud, ei saa nad enda nimel välja kirjutada ega vastu võtta arveid. Nendel juhtudel vastutab haldus- ja finantstoimingute eest tavaliselt programmi edendav organisatsioon või õpilased eraisikutena. Samuti võib õpilastel puududa võimalus teha seaduslikult koostööd teiste äriettevõtete (näiteks müüa oma tooteid kauplustesse, esitada suuremaid tellimusi, osta hulgikeskustest odavamaid materjale jne). Lisaks ei pruugi miniettevõtetele olla lubatud avada pangakontot ning seega võib neil puududa võimalus teha makseid pangaülekande teel.

Õpilasettevõtte **piirangud ja õigused** peaksid olema selged igäihele, siis saaksid need programmid areneda ja laieneda. Õigus- ja haldusaktidega tuleks lubada õpilastel teha koostööd tegelike äriühingutega (näiteks müüa oma tooteid kauplustesse) väiksema riskimääraga kui tegelike äriühingute puhul. Sel viisil saaksid õpilased õppida palju rohkem tegelikus ärimaailmas tegutsemise kohta.

Samal ajal kui mõnes riigis on kehtestatud õpilasettevõtete tegevust reguleeriv eriraamistik või on sõlmitud kokkulepped programme edendavate organisatsioonide ja rahandusvõimude vahel (nt **Belgias, Saksamaal, Soomes, Madalmaades ja Norras**), ei olnud mõnes teises riigis selliseid meetmeid vajagi, sest olemasolev raamistik ei takista kuidagi õpilasettevõtete tegevust.

Belgias on käibemaksuamet andnud õpilasettevõtetele ametliku haldusotsusega käibemaksuvabastuse.

Soomes on maksuasutused kehtestanud eeskirjad õpilasettevõtete programmis osalevate miniettevõtete suhtes. Selleks et vältida maksuasutustega tekkida võivaid probleeme, selgitatakse miniettevõtte tulu maksudeklaratsioonis esitamise korda. Nende eeskirjadega hoitakse ka ära miniettevõtte staatuse kuritarvitamine tegeliku ettevõtlustegevuse korral ning määratletakse miniettevõtte piirid. Õpilasettevõtete programmi võib rakendada koolides, kasutades tegelikku raha, ning kui käive ületab 3000 eurot, soovitatakse miniettevõttel võtta ühendust kohaliku maksuasutusega. Võimalik on saada ka käibemaksukohustuslase number, kui õpilasettevõtte peaks seda vajama.

Madalmaades ei registreeri õpilasettevõtteid mitte kaubanduskoda, vaid *Jong Ondernemen* (miniettevõtteid edendav organisatsioon) ning maksuasutustega on sõlmitud kokkulepe, et õpilasettevõtted tasuvad makse *Jong Ondernemen*'ile, et vältida haldusprobleeme (sest õpilasettevõtted asutatakse ainult üheks õppeaastaks). Sisse on seatud ka kindlustus, et kaitsta õpilasettevõtteid vastutuse eest ja pakkuda neile õigusabi.

Norras ei tasu õpilasettevõtted käibemaksu. Nad ei pea end registreerima eraäriühingute keskkregistris, ega esitama aastaaruandeid jms. Maksueeskirjadega on ette nähtud võimalus teenida teatav kasum täiesti maksuvabalt.

Paljudel juhtudel korraldatakse õpilasettevõtete programmi koostöös asutusega, mis annab õpilasettevõttele õiguskindluse ja katab kindlustuse. See asutus näeb õpilasettevõttele ette protseduurireeglid, mida osalejad peavad järgima. Nii on see näiteks **Saksamaal** (nt *Deutsche Kinder- und Jugendstiftung* ja programm *Schüler unternehmen was!*). Ka **Austrias** hoolitsevad õpilasettevõtete õigusliku staatuse ja halduskorralduse eest üleriigilised edendavad organisatsioonid (*ACT, Junior*) riigivõimudega sõlmitud erikokkulepete alusel, et ära hoida õigusprobleeme.

Vajaduse korral **tuleks olemasolevat raamistikku täiustada**, sest miniettevõtete korraldamine võib põhjustada selles osalevatele õpilastele, õpetajatele ja koolile tõsiseid haldus- ja õigusprobleeme. Seda on võimalik teha, sõlmides konkreetseid **kokkuleppeid** edendavad organisatsioonide ja asjaomaste ametiasutuste vahel, rakendades **erieeskirju** või ametlikult tunnustades teatavat liiki **mudeloorganisatsiooni**, millel on kõik tavalise äriühingu tunnused, kuid mille tegevus teenib hariduslikku eesmärki.

Nendes riikides, kus on laialdaselt eri programme, ei tohiks siiski kehtestada jäika üldkehtivat õigusraamistikku, sest see eeldaks eripäraste programmide ühtsustamist, mis ei oleks koolide jaoks praktiline; praegu võivad koolid valida selle kontseptsiooni, mis neile kõige paremini sobib.

Miniettevõtete suhtes on soovitavad erisätted seoses **kasumi maksustamise** ja **käibemaksuga**.

Kõikide eri osalejate kaasatus ja koordineerimine on hädavajalikud. Õpilasettevõtteid edendavad organisatsioonid, haridus-, rahandus- ja tööstusvõimud peaksid kokku leppima ühistes põhimõtetes ja nendest teadlikud olema.

Igasugune õigusraamistik, erieeskiri või kokkulepe peaks olema suunatud järgmistele **eesmärkidele**:

- tunnustada ametlikult õpilasettevõtteid kui õppevahendit;

- määratleda õpilasettevõtte tegevuse ulatus (võttes arvesse erinevusi olemasolevate programmide vahel);
- anda õpilasettevõtetele õigus kirjutada välja arveid, sooritada rahalisi tehinguid ja avada pangakontosid enda nimel;
- luua õpilasettevõtete liikmetele õiguskindlus tehingutes tegelike äriühingutega või projektitöös erasektori heaks;
- anda käibemaksuvabastusi ja muid maksusoodustusi, kui tulu ei ületa teatavat kindlaksmääratud summat (või vajaduse korral seda summat suurendada);
- selgelt määratleda ja eristada (miniettevõtete, koolide, õpetajate) varaline vastutus.

7. Järeldused

Ettevõtlusharidust tuleks käsitleda selle sõna **kõige laiemas tähenduses**. See hõlmab ka seda, et arendatakse ettevõtlikule inimesele vajalikke omadusi, nagu algatusvõimet, võimet raskustes vastu pidada, probleemidega tegelda, lahendusi leida, olla paindlik ja loov jne. Iga õpilasettevõtte **eesmärgid** peaksid hõlmama mitte ainult teadmisi äriettevõtte loomise korrast, vaid ka väga mitmesuguste valdkondadevaheliste oskuste ja ettevõtlike omaduste arendamist.

Õpilasettevõtted on **üks parimaid meetodeid** ja kindlasti **väga tõhus vahend** ettevõtlusvaimu edendamiseks koolis. Nende programmide pakkumine annab õpilastele teada ettevõtluse võimalustest ning väga paljudest oskustest, mis aitavad neid mitte ainult nende tulevases erialakarjääris, vaid ka elus ühiskonna vastutustundliku ja aktiivse liikmena. Õpilasettevõttes osalemise oluline tulemus võib olla see, et noori julgustatakse uurima ärivõimalusi ja alustama oma tegevust või olema valmis oma karjääri dünaamiliseks alustamiseks kasvada soovivas väikeettevõttes. Pikemas perspektiivis on see Euroopa majanduskasvu ja konkurentsivõime suhtes oluliseks teguriks.

Need programmid võivad kujutada endast olulist vahendit **regionaalarengupoliitikas**. Tegelikult võib sedalaadi tegevus eriti vähemarenenud või isoleeritumates piirkondades positiivselt mõjutada koolilõpetajate jäämist samasse piirkonda, arendades otseseid sidemeid kohaliku kogukonnaga.

Et võimalikult paljud õpilased saaksid sellises tegevuses osaleda, on hädavajalik, et oleksid täidetud mõned **põhitingimused** (toetav õppekava, koolide iseseisvus, piisav rahastamine, õpetajate ettevalmistus ja motivatsioon).

Nende programmide edaspidine edendamise eest ei peaks vastutama üksnes haridusvõimud: see saab võimalikuks vaid siis, kui korraldatakse **koostöö** eri ministeeriumide, kohalike omavalitsuste, äristruktuuride, valitsusväliste organisatsioonide ja haridusasutuste vahel.

Sidemete arendamine kohaliku kogukonna ja kogu äri maailmaga ning **äripartnerite** aktiivne osalemine juhendajate ja nõuandjatena on õpilasettevõtete programmide edu põhielemendid.

Haridusvõimudel on kriitiline funktsioon nende programmide tähtsuse ametlikul tunnustamisel ning nende muutmisel heakskiidetud ja nähtavaks võimaluseks raamõppekavas, ettevõtlushariduse edendamise kui laiema eesmärgi raames.

Tuleb väärtustada seda, et enamik õpilasettevõttes osalemise kaudu omandatavaid oskusi **ületab õppekavade piire**. Sellepärast täidab õpilasettevõttes töötamine paljusid eesmärke, mis on seatud teistes õppeainetes, ja pakub sellisena lisaväärtust kõikide õppeainete suhtes. See on oluline argument õpilasettevõtete edendamise poolt ning selle saab esitada ka skeptilistele võimudele ja koolidirektoritele.

Õpilasettevõtteid võib käsitleda kui **elukestva õppe** olulist osa. Ettevõtlusharidus peaks olema elukestva õppe kontekstis ning seda tuleb edendada kõikidel tasanditel alates põhikoolist kuni kraadiõppeni.

7.1. Mõned peamised järeldused:

Metoodika

Tõhusalt saab kasutada nii **tegelikul** kui ka **virtuaalsel** ettevõtlustegevusel põhinevaid lähenemisviise, tingimusel et virtuaalne tegevus ei ole liiga abstraktne ega isoleeritud: koostoimimine teiste õpilaste, õpetajate ja nõuandjatega ning kontaktid koolivälise maailmaga on õpilasettevõtteprogrammide oluline osa.

Enamiku kindlakstehtud programmide kestus on **üks õppeaasta** (9–10 kuud). See tundub olevat sobiv aeg, et uurida äriettevõtte korraldamise keerukat maailma. Kuid tõhusalt rakendatakse ka lühemaid (3–5kuuseid) programme.

Õpilasettevõtete programmide **parima toimimisviisi** suhtes rõhutatakse selliseid aspekte nagu rühmatöö ja õpilaste vabadus oma ideid arendada. Samuti kuuluvad miniettevõtteprogrammide edu põhielementide hulka sidemete arendamine ärimaailma ja kohaliku kogukonnaga ning võimalus kasutada **äriettevõtetest tulnud juhendajaid ja nõuandjaid**. Sageli on üheks peamiseks raskuseks äriühingutest piisaval hulgal vabatahtlike leidmine, eriti vähemarenenud või isoleeritumates piirkondades.

Levitamine

Miniettevõtteprogrammides osalevad õpilased on seni jätkuvalt **vähemuses** (enamikus riikides oli viimasel õppeaastal osalenud keskkooliõpilaste arv alla 1%). Siiski **osaleb nendes programmides ELi 25 liikmesriigis ja Norras igal aastal vähemalt 200 000 keskkooliõpilast**. Miniettevõtteprogramme ei tohiks kõikidele õpilastele peale suruda, vaid soovitada kui võimalust ettevõtlushariduse laiemas raamistikus. Sellepärast on oluline neid programme pakkuvate **koolide arv. Iirimaale ja Ühendkuningriigile** (kus osalevate keskkoolide määr on hinnanguliselt 40–50% koguarvust) järgnevad parimate saavutajate hulgas riigid, kus miniettevõtteprogramme pakub umbes 30% keskkoolidest. Kõikides teistes uuritud riikides on keskkoolide osalusmäär hinnanguliselt 3–15%. Osalevate koolide arvu tuleks suurendada.

Saadaval olnud piiratud teabest osalemise kohta **soolise** liigenduse alusel ilmneb hea tasakaal poiss- ja tütarlaste vahel, kusjuures tütarlastest osalejad olid mõnes programmis isegi enamuses.

Neid programme saab rakendada **kõikidel haridustasemetel** (sealhulgas põhi- ja kõrgkoolides) ja **igat liiki koolides**: nii üldkeskhariduses kui ka kutsehariduses ning äri- ja kommerts-koolides. Siiski osaleb peaaegu kõikides riikides enamik õpilasi sellises tegevuses **teise taseme ülemise astme** hariduse omandamise ajal. Õpilasettevõtete programme rakendatakse nii õppekava raames ja **tavalise koolipäeva jooksul** kui ka **pärast tavalisi koolitunde ja kooliväliselt**.

Hindamine ja mõju

Ehkki peamised **hindamisvahendid**, nagu tagasiside kogumine õpilastelt ja õpetajatelt (enesehinnangute, aruannete, õpetajate koostatud tulemuslikkuse ülevaadete jms kaudu), on üldiselt kasutusel enamikus programmides, ei ole keerukamad meetodid (nt sõltumatu hindamine, eksam programmi lõpul jms) seni laialt levinud. Edasi on vaja arendada koolide ja miniettevõtete korraldajate võimet läbi vaadata ja **hinnata** programme, milles nad osalevad. Tõhus hindamine võimaldab esile tõsta edu ja kõrvaldada puudused.

Seni **ei ole Euroopas piisavalt uuritud** mõju, mida miniettevõtteprogrammides osalemine on avaldanud õpilaste edasisele karjäärile. Sellest hoolimata **kinnitavad** ka olemasolevad piiratud andmed nende programmide **tõhusust** ettevõtlusvaimu märkimisväärsel edendamisel noorte seas. Samuti tundub, et sellised programmid avaldavad soodsat mõju meeste ja naiste **võrdsetele võimalustele**.

Integreerimine õppekavva ja rakendamine kooli tasandil

Ainult vähestes riikides on õpilasettevõtete programme ametlikult tunnustatud või soovitatud kui võimalust **riikliku õppekava** raames, ning tundub, et kutsehariduses on selline tunnustamine või soovimine sagedasem kui üldkeskhariduses.

Üldiselt ollakse arvamusel, et kõikides riikides **on koolidel piisavalt iseseisvust ja vabadust** miniettevõtteprogrammide õppekavasiseseks või -väliseks rakendamiseks. Takistuseks on **koolide ja õpetajate vastumeelsus** osaleda sellistes programmides, kui haridusvõimud ei ole neid toetanud, tunnustanud või soovitanud.

Ehkki paljudel juhtudel pakuvad koolid õpilasettevõtete tegevust oma programmi raames, on üldiselt probleemiks nende **vähene tunnustatus** ja **raskused nende lõimimisel** ametliku koolikursusega. **Praktilised probleemid** selle tegevuse ellurakendamisel on seotud õppekava eesmärkide saavutamise ja igas õppeaines, ajapuudusega ainesisu arendamiseks, raskustega õppekavade piire ületava lähenemisviisi kohandamisel teatavate programmidega, pedagoogilise personali motivatsioonipuudusega ja teadlikkuse puudusega selle tegevuse haridusliku väärtuse kohta.

Õpilasettevõtete **võimaluse** ametlik võtmine riiklikul või piirkondlikul tasandil kehtestatavasse **raamõppekavva** avaldab soodsat mõju nende levikuvõimele ja edule, näiteks suurendades õpetajate motivatsiooni.

Selline tegevus eeldab õpetajatelt mitte ainult eriteadmisi, vaid ka õpetusmetoodika muutmist. Samal ajal kui erialases hariduses võib sageli leida äriteadmiste ja -kogemustega õpetajaid, ei kehti seesama üldkeskhariduses. Ehkki põhiettevalmistust annavad õpetajatele tavaliselt neid programme edendavad organisatsioonid, on enamikus riikides **puudus süstemaatilise ettevalmistusest** (nii algõppes kui ka töö käigus õppimisest), mida annaksid või toetaksid ametivõimud selle kohta, kuidas ettevõtlusprojekte koolis ellu rakendada, ning mõnel juhul ei julgusta koolid õpetajaid sellist ettevalmistust pakkumise korral kasutama.

Sageli on vaja **lisaaega** ja koolivälist **tööd**, eriti selliste miniettevõtete jaoks, kes tegelevad tegelike toodete või teenustega. Paljudel juhtudel ei leia õpetajate lisatöö väljaspool tavapärasest kooliaega tunnustust ega tasu ning see pärsib õpetajate soovi sellises tegevuses osaleda.

Rahastamine ja toetusmeetmed

Enamikul juhtudel **algatatakse ja korraldatakse** õpilasettevõtete programme **väljastpoolt** (nt valitsusvälised organisatsioonid) ja mitte haridussüsteemi enda poolt, ehkki nad võivad saada olulist toetust avalikust sektorist. Sel põhjusel ja samuti seetõttu, et need programmid viiakse mõnikord ellu väljaspool kooli ametlikku õppekava, on **rahalised ressursid** nende jaoks üldiselt **ebapiisavad**.

Tegevus põhineb **erasektori tihedal kaasatusel**, mis väljendub rahastamises või mitterahalistes panustes. Sõltuvalt riigist ja programmist on kasutada olevad **rahalised ressursid** mõnel juhul peamiselt pärit avalikust sektorist, teistel juhtudel aga peamiselt erasektorist (ettevõtted, äriühendused, sihtasutused, pangad).

Enamikus riikides saavad õpilasettevõtete programmid teataval määral (rahalist või muud) **toetust ametivõimudelt**. Siiski peetakse selle toetuse taset sageli **ebapiisavaks** selleks, et kõnealune tegevus saaks oluliselt laieneda. Avaliku sektori toetus seisneb **rahastamises**, aktiivses **propageerimises** õpetajate ja koolide hulgas, ametlikus **tunnustamises**, soovitatava võimalusena **raamõpekavadesse** lisamises, **koostöös** edendavate organisatsioonidega ning (vajaduse korral) halduslike **takistuste** kõrvaldamises.

Mõnel juhul on ametivõimude antav **rahaline toetus** projektipõhine ning ajaliselt piiratud; seega ei tagata tegevuse jätkusuutlikkust.

Mõnes riigis seistakse õpilasettevõtete korraldamisel vastamisi tõsisemate praktiliste raskustega, mis on tingitud ebaselgest **õigus-** ja **haldusraamistikust** (näiteks sellistes aspektides nagu miniettevõtete maksustamine ja võimalus sõlmida tehinguid tegelike äriühingutega). Teistes riikides on sisse seatud õpilasettevõtete tegevust **reguleeriv eriraamistik** või on sõlmitud **kokkulepped** edendavate organisatsioonide ja rahandusvõimude vahel.

7.2. Tulevikuperspektiivid

Kõnealused programmid on Euroopas järjest edukamad, kuid **ei ole veel õpilastele üldkättesaadavad**. Neid pakkuvad koolid on vähemuses: enamikus ELi riikides pakub õpilasettevõtete metoodikal põhinevaid programme vähem kui 15% keskkoolidest.

Hoolimata muude pedagoogiliste vahendite tõhususest, võib kinnitada, et **need programmid on olulised mis tahes strateegias ettevõtliku suhtumise ja ettevõtlusoskuste arendamiseks**, sest need põhinevad õppimisel praktika kaudu.

Igähele, kes jälgib õpilasettevõtet töötamas või oma tooteid eksponeerimas, jätavad sügava mulje entusiasm, uuenduslikkus, enesekindlus ja suhtlemisoskused, rääkimata paljudest muudest omadustest, mida need programmid aitavad noortes avada. Need suhtumised ja saavutused on sellised, mis peaksid olema **eesmärgiks** mis tahes haridustee puhul, eriti keskhariduse tasemel.

Kui neid programme laialdaselt rakendada, võib nende **potentsiaalne mõju** teadlikkusele ettevõtlusest kui arvestatavale võimalusele ning äriidee ärakasutamise ja ettevõtjaks olemise praktilistele kogemustele olla tohtu meie ühiskonnas, kus ettevõtlusvaimu ei peeta üldjuhul piisavalt tugevaks.

Praegu on **peamised takistused** nende programmide ulatuslikuma rakendamise ees järgmised: ebapiisav tunnustatus, nähtava funktsiooni puudumine õppekavades, õpetajate motivatsioonipuudus ja eriettevalmistuse puudus, ametivõimude ebapiisav propageerimistöö koolide hulgas, ebapiisavad rahalised ressursid pikaajalise kavandamise ja jätkusuutlikkuse tagamiseks. Paljud probleemid ja takistused, millega need programmid vastamisi seisavad, (killustumine, ebapiisav tunnustatus jms) on tegelikult omased kogu ettevõtlushariduse arendamisele üldiselt.

Mõned edendavad organisatsioonid, keda abistavad äriettevõtted, koolid ja mitmetel juhtudel ametivõimud, pühendavad suuri jõupingutusi selliste programmide levitamiseks. Selleks et jõuda kõnealuste metoodikate kasutamiseni kõikides koolides, on aga **vaja veelgi suuremaid jõupingutusi kõikidelt asjaomastelt pooltelt**, kes töötavad tihedas koostöös, eriti aga haridusvõimudelt.

Haridusvõimudel on tegelikkuses olulise tähtsusega roll nendest programmidest tuleneva kasu tunnustamisel, pidades silmas õppekavade piire ületavate oskuste omandamist, mida on

vaja noorte isikuarenguks, nende tulemuslikkuse suurendamiseks teistes õppeainetes, aga ka selleks, et saada aktiivseks, vastutusvõimeliseks ja edukaks ühiskonnaliikmeks ning mõne puhul kunagi ka dünaamiliseks ja loovaks juhiks ja ettevõtjaks.

Kuna on tunnistatud, et **ettevõtlust** tuleks käsitleda kui põhioskust, mis omandatakse kohustusliku ja sellele järgneva hariduse tasandil, ning kui õppe-eesmärki, mis tuleb lisada kõikide tasandite raamõppekavadesse, julgustatakse haridusvõime tunnustama meetodikaid, milles rakendatakse õpilasettevõtteid ning projektitöö kaudu õppimist, kui **õppekavas esitatavaid nähtavaid võimalusi** ettevõtlushariduse kui laiemal eesmärgi raames. Lisaks kutsutakse neid **propageerima** seda kontseptsiooni nende koolide, koolijuhtide ja õpetajate hulgas, kes pole sellistest programmidest kuulnud või ei tunne end piisavalt motiveerituna või julgustatuna, et neid rakendada. Selles suhtes võivad **kogemuste levitamine ja hea toimimisviisi näited** olla tõhus vahend.

Muud ametivõimude (sealhulgas eri ametkondade) toetuse meetmed võivad olla **rahastamine**, tihedam **koostöö** edendavate organisatsioonidega ning õiguslike ja halduslike **takistuste kõrvaldamine**.

8. Soovitused

Järgnevalt esitatakse kõikidele asjaomastele pooltele mõned konkreetsed **soovitused** selle kohta, kuidas õpilasettevõtete metoodikat kõige tõhusamalt ellu rakendada, suurendada nende kasutamist haridussüsteemides ning edendada neid koolide ja õpilaste seas.

Koolid

- 1) Koole kutsutakse neid programme **käivitama**, sest enamikul õpilasettevõtetes osalemise kaudu omandatavatel oskustel, sealhulgas üldoskustel ja isiklikel oskustel, aga ka äriistel algoskustel on **õppekavade piire ületav mõõde**. Õpilasettevõttes töötamine täidab mitmeid eesmärke, mis on seatud teistes õppeainetes, ja pakub sellisena lisaväärtust kõikide õppeainete suhtes.
- 2) Koolid peaksid julgustama **õpetajaid** pakkumise korral kasutama **eriettevalmistust** selle kohta, kuidas õpilasettevõtete projekte ellu rakendada.

Koolid, edendavad organisatsioonid ja haridusvõimud

- 1) Õpilasettevõtete metoodikal põhinevate **programmidega** tuleks tagada rühmatöö, õppimine praktika kaudu, korrapärane side õpetaja või nõuandjaga ning koostöömimimine väljaspool koolikeskkonda.
- 2) Tuleks tunnustada **õpetajate** ja **õpilaste** jõupingutusi õpilasettevõtete programmide korraldamiseks, mõnikord väljaspool tavalist töö- või kooliaega, kui ametlikku koolitöö osa ning õpetajatele tuleks luua stiimuleid.
- 3) Haridusvõimud, edendavad organisatsioonid ja koolid peaksid välja töötama selgemad süsteemid õpilasettevõtete programmide ülevaatamiseks ja **hindamiseks**. Nendes tuleks kasutada omandatud oskuste hindamise meetodeid.
- 4) Programmide elluvijad ja haridusvõimud peaksid looma selgemad süsteemid **andmete kogumiseks** koolide ja õpilaste osalemise kohta kõnealuses tegevuses.

Äriimaailm

- 1) Äriühendusi ja äriühinguid julgustatakse **nendes programmides osalema** ühiskondliku vastutuse strateegia raames. Nende toetus võib olla rahaline või mitterahaline (sealhulgas nõuandjate ja juhendajate võimaldamine miniettevõtetele) ning ametivõimud võiksid seda stiimulite abil tunnustada. Äriühingu **kasu** seisneb võimaluses võtta tööle motiveeritud noori, kellel on otsene ettevõtluskogemus ja loovuse, ettevõtluse ja innovatsiooniga seotud oskused.
- 2) Julgustada tuleb edasist koostööd **koolide** ja **kohalike äriettevõtete** vahel, sest õpilasettevõtete tegevust ei tohiks suruda ainult kooli piiride vahele. Sellepärast kutsutakse **äriühendusi suurendama oma liikmete teadlikkust** võimalusest sõlmida sidemeid koolide ja edendavate organisatsioonidega ning osaleda programmide rakendamisel või anda sellesse oma panus.
- 3) **Koolide, äriettevõtete ja kogukonna** omavaheliste sidemete loomine on programmide edu põhielement. Ametivõimude, äriühenduste ja edendavate

organisatsioonide algatusel tuleks välja töötada kooli ja ettevõtte vahelise koostöö süsteemne kord ja mudel.

Ametivõimud (riigi ja piirkonna tasandil)

Riiklikke ja piirkondlikke ametivõime julgustatakse:

- 1) välja töötama **üldstrateegiat** ettevõtlushariduse andmiseks koolides. Selles strateegias tuleks esile tõsta õpilasettevõtete programmi kui ühte olulist vahendit;
- 2) seadma sisse korrapäraselt koostööd eri ministeeriumide, äriühenduste, valitsusväliste organisatsioonide, haridusasutuste ja kohalike omavalitsuste vahel, et veelgi edendada õpilasettevõtete metoodikal põhinevat tegevust;
- 3) tegema koostööd eriti **edendavate organisatsioonidega** (nagu valitsusvälised organisatsioonid), kes neid programme laialt levitavad, ning hõlmata nad riiklikesse ettevõtlushariduse kavadesse;
- 4) toetama koole ja edendavate organisatsioonide õpilasettevõtete seotud tegevuse ellurakendamisel, muutes kättesaadavaks **rahalsed ressursid** ja/või mitterahalsed panused;
- 5) üldisemalt tagama programmide **pikaajalise jätkusuutlikkuse**, kasutades selleks rahastamist, integreerimist raamõppekavadesse, koostööd edendavate organisatsioonidega ja julgustades ärimaailma osalema.

Haridusametkonnad

- 1) Haridusvõimud peaksid õpilasettevõtete programme **tunnustama** ja **soovitama** kui nähtavat võimalust üld- ja kutsekeskhariduse õppekavas, ettevõtlushariduse edendamise kui laiemas eesmärgi raames.
- 2) Koolidele tuleks anda piisavalt **iseseisvust** miniettevõtteprogrammide ellurakendamiseks kas õppekavasiseselt või pärast tavalisi koolitunde või koolivälise tegevusena.
- 3) Haridusvõimud peaksid õpilasarühinguid **aktiivselt propageerima** koolide, koolijuhtide ja õpetajate hulgas.
- 4) Tuleks suurendada **teadlikkust** nende metoodikate kohta, **levitades teavet** asjaomastele pooltele, ning julgustada toetust riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil. See hõlmab olemasolevate kontseptsioonide aktiivset propageerimist ja hea toimumisviisi näidete esiletõstmist.
- 5) Tuleks julgustada **teabevahetust** õpilasettevõtete tegevuse arendamise kohta Euroopa võrkude ja riikide programmide vahel ning koolide vahel, et vahetada metoodilisi suuniseid ja praktilisi näpunäiteid.
- 6) **Õpetajatele** tuleb võimaldada algõppe või töö käigus õppimise raames **eriettevalmistus** selleks, kuidas teostada klassis õpilasettevõtete programme. Selline ettevalmistus peaks sisaldama aktiivseid õpetus- ja õppemetoodikaid, keskendudes

rühma- ja projektitööle, äriettevõtte korraldamise põhitõdedele, sellele, kuidas luua sidemeid äriettevõtete ja kogukonnaga ning kuidas tegevust üle vaadata ja hinnata.

Majandus-ja rahandusametkonnad

- 1) Kui see on vajalik või asjakohane, **tunnustage** õpilasettevõtteid kui **pedagoogilist vahendit**, mille suhtes ei tohiks kohaldada samu nõudeid ja menetlusi nagu tegelike äriühingute puhul.
- 2) Tagage, et **õiguslike ja halduslike takistuste** õpilasettevõtete asutamise ja ellurakendamise suhtes on kõrvaldatud.
- 3) Võimaldage miniettevõtete suhtes **lihtsustatud reeglid maksustamise suhtes**, sealhulgas käibe- ja tulumaksuvabastused juhul, kui tulu ei ületa teatavat kindlaksmääratud summat, ning vastutus**kindlustuse** suhtes.
- 4) Andke õpilastele võimalus **sõlmida tehinguid tegelike äriettevõtetega**, pakkuda oma tooteid poodidesse, avada pangakonto.

Euroopa Komisjon

- 1) **Suurendage** kõikide asjaomaste riiklike (sealhulgas hariduse, tööhõive, tööstuse ja ettevõtluse eest vastutavate) ametkondade **teadlikkust** õpilasettevõtete programmide tähtsusest ettevõtlushariduse ning eluks vajalike oskuste omandamise suhtes, nii et need programmid võiksid saada suuremat tunnustust riigi tasandil.
- 2) **Edendage teadmiste vahetamist ja häid toimimisviise** eri riikide ja asjaosaliste, sealhulgas äriühenduste hulgas.
- 3) **Levitage teabe- ja reklaammaterjale** nende programmide kohta, näidates selgelt, et need annavad panuse ELi hariduse, tööhõive ja majanduskasvu suhtes püstitatud eesmärkide saavutamisse.
- 4) **Toetage** Euroopa või riiklikul tasandil **üritusi**, kus tutvustatakse õpilasettevõtete tegevust (näiteks messid).
- 5) Edendage selliste programmide mõju hindavate **Euroopa uuringute** arendamist.

Kõik asjaomased pooled

- 1) Kõikide tasandite haridusvõime, äripartnereid ja koole julgustatakse suurendama õpilasettevõtete tegevuse levitamist ja alustamist, et **kõikidel potentsiaalselt huvitatud õpilastel oleks võimalik** nendes programmides **osaleda**.
- 2) Suurendage **uuringuid mõju kohta**, mida nendes programmides osalemine avaldab õpilaste elu arengule ja üldisemalt ka ühiskonnale. See hõlmab mitte ainult omandatud oskusi, vaid ka karjäärivalikuid, kolledžis õpitavaid kursusi ja lõpetajate asutatud äriühingute arvu. Rohkem andmeid nende programmide mõju kohta aitaks ettevõtlushariduse lisada poliitikakujundajate ja haridusvõimude päevakorda.

ANNEX: Inventory of student company programmes in secondary education identified according to the adopted definition (school year 2003/2004):

	<i>Name of programme</i>	<i>Name of promoting organisation</i>	<i>Level of applic.</i>	<i>Information</i>
Austria	Junior	Junior Österreich	National	www.junior.co.at
	Practice Firm	ACT	National	www.act.at
Belgium	Mini-entreprise	asbl Les Jeunes Entreprises	Regional	www.lesjeunesentreprises.be
	Mini-ondernemingen	Vlajo (Vlaamse Jonge Ondernemingen)	Regional	www.vlajo.be
	Practice Firm	COFEP	National	www.cofep.be
	Vaardig Ondernemen en Ondernemende Vaardigheden	Network For Training Entrepreneurship, Belgium	Regional	www.nfte.be
Czech Rep.	The Company Programme	Junior Achievement Czech Republic	National	www.jacr.cz
	Practice Firm	Centre of Practice Firms (CEFIF)	National	www.nuov.cz
Denmark	The Company Programme	Young Enterprise Denmark	National	www.ja-ye.dk
	European Business Games	European Schoolnet	National	www.business-games.dk
	SIMU Practice Firm	Simu-Center	National	www.simu.dk
Estonia	The Company Programme	Junior Achievement Estonia	National	www.ja.ee
Finland	The Company Programme	Young Enterprise Finland	National	www.nuoriyrittajyys.fi
	Practice Firm	Finnish Practice Enterprises Centre (FINPEC)	National	www.finpec.fi
France	Mini-entreprises	Fédération des associations Jeunes Entreprises FAJE, Académies d'Amiens, Lyon, Limoges, Clermont Ferrand et Versailles	Regional	www.jeunes-entreprises.org ; secretariat.faje@wanadoo.fr
	Création d'entreprise du secteur cafés – hôtels- restaurants	AGPCE	National	roger.benad@wanadoo.fr
	Entreprendre au Lycée	Académies Marseille et Nice, Guyane et Guadeloupe.	Regional	Entreprendre.lycee@free.fr ; ce.daet@ac-aix-marseille.fr ; ce.daet@ac-nice.fr
	Une entreprise dans votre lycée (La Basket-entreprise)	Académie de Nantes	Regional	dafpic.formation-initiale@ac-nantes.fr
	CCI des Jeunes	Académie de Montpellier	Regional	patrick.brisset@ac-montpellier.fr
	Une entreprise dans votre lycée	Académie de Rennes	Regional	ce.daet@ac-rennes.fr
	Créons Ensemble	Académie de Bordeaux	Regional	Jean-claude.weidmann@ac-bordeaux.fr

	Graine de Boîte	Académie d'Orleans-Tours	Regional	evelyne.binet@ac-orleans-tours.fr
	Challenge "Destination Entreprises"	Association Destination Entreprises, Académies de Limoges et Martinique	Regional	rossignolnadine@wanadoo.fr
	Demain mon Entreprise	CCI Versailles Académie de Versailles	Regional	rwolezyk@versailles.cci.fr
	Mini-entreprises dans les collèges francs comtois	MEDEF (Mouvement des entreprises de France), Académie de Besançon	Regional	formation@medef.fr nche-comte.com
	Mini-entreprises: Centre des Jeunes Dirigeants	Académie de Lille	Regional	od@odicee.com
	Concours «Jeunes créez en Auvergne»	Mission Régionale pour la création d'Entreprise (MRCE), Académie de Clermont Ferrand	Regional	mrce@ard-auvergne.com
	Concours « Entreprendre »	Centre de ressources pour la création d'activités innovantes (PROMOTECH CEI), Académie de Nancy-Metz	Regional	direction.promotech@wanadoo.fr
Germany	JUNIOR Junge Unternehmer initiieren-organisieren-realisisieren	JUNIOR-Office (Institut der deutschen Wirtschaft) (Junior Achievement Young Enterprise Germany)	National	www.juniorprojekt.de
	Achievers International	Achievers International	National	www.achieversinternational.org
	Schüler Unternehmen was!	Deutsche Kinder- und Jugendstiftung	National	www.dkjs.de/schuelerunternehmen.de
	business@school	Boston Consulting	National	www.business-at-school.de
	Jugend gründet	Bundesministerium für Bildung und Forschung, Steinbeis-Transferzentrum an der Hochschule Pforzheim	National	www.jugend-gruendet.de
	Start-Up Werkstatt	Deutscher Sparkassen- und Giroverband, Stern; McKinsey	National	www.startup-werkstatt.de
	Schul/Banker – Das Bankenplanspiel	Bundesverband deutscher Banken	National	www.schulbanker.de
	Practice Firm	Zentralstelle des Deutschen Übungsfirmenrings (ZÜF)	National	www.zuef.de
	Get up Wettbewerb "Schüler gründen Unternehmen"	Gesellschaft zur Förderung neuer Technologien e.V. Bildungswerk der Thüringer Wirtschaft e.V.	Regional (ended in 2004)	www.getup.org
	Jungunternehmerschule	Wirtschaftsförderungsgesellschaft Güstrow mbH, Landkreis Güstrow, Unternehmerverband Norddeutschland, Region Güstrow, Ostsee-Sparkasse Rostock	Regional	www.bilse.de/jus

	Ifex	Wirtschaftsministerium Baden-Württemberg	Regional	www.ifex.de
	TheoPrax	Fraunhofer-Institut für chemische Technologie	Regional	www.theo-prax.de
	Ideen machen Schule	Hans Lindner Institut	Regional	www.regensburg.de/wirtschaft/existenzgruender/existenzgruender-spiel
	SCHUB - Schulen machen Betrieb	Bildungswerk der Wirtschaft Mecklenburg-Vorpommern e.V.	Regional	www.bildungswerk-wirtschaft.de/swevne/schub
Hungary	The Company Programme	Junior Achievement Hungary	National	www.ejam.hu
	Practice Firm	National Institute of Vocational Education	National	http://www.gtbbp.hu/zuf/
Ireland ¹	“Get up and Go” Mini Company Programme	Transition Year Programme, Second Level Support Service	National	http://ty.slss.ie
	“Blast:Beat” Music Mini Company Programme	Treasure Island Records	National	www.treasureisland.ie
	Company Programme	Junior Achievement Ireland	National	www.juniorachievement.ie
	Student Enterprise Awards	City and County Enterprise Boards	National	www.studententerprise.ie
	Young Entrepreneurs Scheme	Young Entrepreneurs Scheme	National	
Italy	Impresa in azione	Junior Achievement Italia	National	www.junioritalia.org
	Imprese Formative Simulate	Centrale di Simulazione	National	www.simulimpresa.com
Latvia	Student Learning Company	Junior Achievement Latvija	National	www.jal.lv
Lithuania	The Company Programme	Junior Achievement Lithuania	National	www.lja.lt
	Virtual Firm	SimuLith Centre	National	http://sl.viko.lt/
Luxembourg	Mini-entreprises	Ministère de l’Education nationale	National	
Netherlands	Mini-Ondernemingen	Mini-Ondernemingen Nederland	National	www.jongondernemen.nl
	Practice Firm	SimNet	National	www.simnet.nl
Norway	Pupil companies Youth companies	Young Enterprise Norway	National	www.ue.no
	Simu-companies	SimuNor	National	www.simunor.no
Poland	Young Mini-Enterprise	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	National	www.junior.org.pl
	Managing Firm	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	National	www.junior.org.pl

	September Package	Fundacja Małych i Średnich Przedsiębiorstw KOMANDOR	National	www.fundacja.komandor.pl
	Simulation Firms	Polish Centre of Simulation Firms - CENSYM	National	www.cku.zgora.pl/censym/CSstart.html
	Establish and Run a Company	Centrum Edukacji Obywatelskiej	National	www.ceo.org.pl
	Economics - every day	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	Regional	www.junior.org.pl
	School Laboratory of Entrepreneurship	Teachers' Association of Entrepreneurship and Economic Education	Regional	www.nauczyciele.org
	Practical School of Entrepreneurship	Business Chamber of Podkarpacie	Regional	www.pig-chamber.com.pl
Romania	The Company Programme	Junior Achievement Romania.	National	www.jar.ro
	Practice Firm	ROCT (Romanian Coordination of Training firms)	National	http://www.roct.ro/ro/index.php
Slovakia	The Company Programme	Junior Achievement Slovakia	National	www.jasr.sk
	Practice Firm	SCCF - Slovak Center for Training Firms	National	http://www.siov.sk/siov/dokhtm/5sccf/sma_in2.htm ; http://www.siov.sk/
Spain	Practice Firm	Fundación INFORM	National	www.inform.es
	Empresa Solidaria	Junior Achievement Spain	National	www.jaes.es
	Empresa Joven Europea (EJE)	Valnalón Ciudad Tecnológica	Regional	www.valnalon.com
Sweden	Young Enterprise (Ung Företagsamhet)	Young Enterprise Sweden	National	www.ungforetagsamhet.se
	Practice Firm	Business Training Centre (BTC)	National	www.businesstrainincentre.nu
	Summerentrepreneur (Sommarlovsentreprenör)	Open for business in the county of Västernorrland	Regional	www.ofb.nu
U.K.	The Company Programme - Team Programme	Young Enterprise UK	National	www.young-enterprise.org.uk
	Practice Firm	EGNI (UK Central Office for Practice Companies and Virtual Firms)	National	http://egni.morganwg.ac.uk/
	EBP - Education Business Partnerships	NEBPN – The National Education Business Partnerships Network	Local	www.nebpn.org

¹ In Ireland, students involved in the Leaving Certificate Vocational Programme (<http://lcvp.slss.ie>) and the Leaving Certificate Applied (<http://lca.slss.ie>) are generally involved in a programme of enterprise studies which may involve mini companies.